

Od skupnostnih praks k javnim politikam

Marko Peterlin

Samoorganizirane pobude s pomembnim vplivom na produkcijo prostora, ki jih imenujemo skupnostne prakse v urejanju prostora, so po svetu in pri nas v le malo več kot letu dni od izdaje prvega zbornika Prostori sodelovanja prešle iz navidez marginalnih praks v vedno bolj očiten *mainstream*.

Njihova vloga v urejanju prostora postaja vidna tako v strokovnih krogih kot v vsakdanjem življenju prebivalcev mest. Posamezni primeri se vedno bolj pogosto pojavljajo po strokovnih revijah in spletnih straneh ter prejemajo različne nagrade, deležni so tudi vedno večje pozornosti osrednjih množičnih

ga dvora, Centra mobilnosti in še vrste drugih prostorov, ki vsi spadajo med zgledne primere skupnostnih praks. Po drugi strani v Ljubljani, kjer se javni prostor središča mesta intenzivno preobraža pod taktirko mestne uprave, skupni in javni prostor sosesk, kot sta Ruski car ali Savsko na-

si je potovanja po Sloveniji in bližnji okolici danes res že težko predstavljati brez sopotniškega portala prevoz.org in težko je oceniti pomen, ki ga imajo z njegovo pomočjo spremenjene mobilnostne navade zlasti mlade populacije za prostor mest.

A kljub naštetemu že leto in pol skoraj vsako srečanje ured-

pa je tudi upravljanje primera. V zadnjih mesecih se je med nami vedno bolj uveljavljalo prepričanje, da je ključen kriterij prav slednji, torej upravljanje prostora ali procesa s strani skupnosti uporabnikov. Pogosto se je ob posameznih primerih odprla tudi razprava o odnosu z lokalno skupnostjo. Nema lokrat so namreč primeri tako ali drugače podprti s strani občin ali drugih javnih institucij, včasih od tam pride celo pobuda. V uredniški skupini je prevladalo prepričanje, da to ne le da ne bi smel biti izločilni kriterij, temveč je neka oblika simbioze z javno sfero celo zaželjena!

S publikacijami in spletno stranjo želimo poudariti prav javne koristi tovrstnih skupnostnih praks in nagovoriti še posebej občine k bolj sistematični podpori tovrstnim pobudam. Skupnostnih praks namreč ne moremo več obravnavati izven javnih politik na področju urejanja prostora, temveč kot njihov sestavni del. Prostorskega načrtovanja in drugih formalnih oblik urejanja prostora ne nadomeščajo, temveč jih dopolnjujejo. Omogočajo doseganje razmeroma hitrih in poceni sprememb na bolje z majhnimi koraki, bolj ali manj v okviru obstoječih predpisov in pravil igre, hkrati pa omogočajo preverjanje in popravljanje prav teh predpisov in pravil. Ker tovrstne prakse zaznamuje izrazito participativen pristop pri zasnovi, izvedbi in upravljanju ter intenzivno komuniciranje navznoter in navzven, jih po pravilu odlikuje tudi dobra javna podoba. In prav v slednjem se skriva tudi potencialna nevarnost, ki je bila večkrat izražena v intervjujih. Dobra javna podoba lahko nekatere javne akterje navede k poskusom posnemanja ali prevzema posameznih praks ob opustitvi ključne lastnosti tovrstnih praks, namreč iskrenega in intenzivnega vključevanja skupnosti v njihovo upravljanje. Verjamemo, da je za dolgoročne pozitivne družbene in prostorske učinke mnogo boljše prepoznavanje javnih koristi tovrstnih praks in ustrezna pod-

pora pobudam, ki so vzniknile same od sebe. Za čimbolj učinkovito simbiozo med javnim in skupnostnim ter za čim uspešnejše delovanje skupnostnih praks smo na koncu tokratne publikacije na podlagi izkušenj posameznih praks zbrali nekaj ključnih priporočil.

Tudi tokratna publikacija je še vedno delovna različica in zelo verjetno bodo takšne ostale tudi morebitne naslednje. Zaradi hitro rastočega števila primerov postaja celovit nabor skupnostnih praks pravzaprav vedno težja naloga. Tudi v tokratni publikaciji nam še ni uspelo dodati poglavja o samoniklih prizoriščih, vendar pa bi v zvezi z njimi želeli napotiti na knjigo Na trdna tla avtorja Rajka Muršiča s sodelavci, ki nudi obsežen pregled tovrstnih prizorišč pri nas. Na nek način se želimo tudi opravičiti številnim, ki jih zaradi pomanjkanja časa ali informacij nismo vključili v predstavitev, čeprav smo jih želeli in jih ob tej priložnosti vabimo, da se nam javijo. Zbirko skupnostnih praks tekoče dopolnjujemo na spletnem mestu www.prostorisodelovanja.si. ✕

Publikacija je podprla Mreža za prostor, ki povezuje nevladne organizacije na področju urejanja prostora. Njena vsebina je deloma pripravljena v okviru delovnih skupin mreže, ki delujejo na področjih mobilnosti (somobilnost), urbane prenoje (skupnostna prenova), začasne rabe prostora (začasna raba prostora), stanovanjske politike (stanovanjske skupnosti) ter urbanega vrtnarstva (urbano vrtnarstvo).

Projekt »Mreža za prostor - za prostore sodelovanja«, delno financirata Evropska unija iz Evropskega socialnega sklada in Republika Slovenija, Ministrstvo za javno upravo. Operacija se izvaja v okviru Operativnega programa razvoja človeških virov, razvojne prioritete Institucionalna in administrativna usposobljenost, prednostne usmeritve Spodbujanje razvoja nevladnih organizacij, civilnega in socialnega dialoga.

**MREŽA ZA
PROSTOR**

Naloga v celoti pripravi
PROSTORI SODELOVANJA

Univerzalni atelje uličnih umetnosti, Ljubljana. Foto: Igor Škafar

medijev. Predvsem pa njihovi učinki vedno pomembneje zaznamujejo življenje in prostor v mestih.

Težko si je na primer predstavljati, kakšno bi bilo danes življenje središča Maribora brez Živih dvorišč, Salona uporabnih umetnosti, Tkalke, Udarnika, GT22, Vetrinjske-

selje, verjetno bolj kot mestna uprava zaznamujejo aktivnosti skupin, kot so prostoRož ali Skupaj na ploščad!, ki temeljijo na vključevanju prebivalcev, še bolj pomembno, čeprav morda bolj skrito, pa na urejanje prostora po celem mestu vplivajo raznolike vrtničarske skupnostne prakse. Prav tako

niške skupine zaznamuje tudi pogovor o tem, kaj sploh razumemo kot skupnostne prakse v urejanju prostora. Poleg očitnega pomena za produkcijo prostora sta prevladala dva kriterija, ki jim mora zadostiti primer, da ga obravnavamo: pobuda zanj prihaja »od spodaj«, s strani skupine posameznikov, skupno

Somobilnost

Tadej Žaucer

Mobilnost je ena od pomembnejših potreb sodobnega človeka. Za potovanja porabimo velik del svojega časa, stroški za mobilnost pa predstavljajo znaten del družinskega ali osebnega proračuna. Za promet slovenska gospodinjstva porabijo okrog 15 % sredstev (vir: ARSO), kar je glede na primerljive države zelo veliko. Promet porabi tudi precej energije in generira veliko izpustov. Prometne površine v mestih zasedajo približno petino dragocenega prostora, ki je ponekod velik del dneva celo nezaseden. Vse to so razlogi, da je somobilnost lahko želen način zmanjševanja osebnih izdatkov za mobilnost in da je somobilnost tudi družbeno zaželena oblika mobilnosti, saj se z različnimi oblikami somobilnosti zmanjšujejo eksterni stroški, ki za družbo nastajajo predvsem z osebnim avtomobilskim prometom.

O tem, da je v prometu možna souporaba tako infrastrukture, kot tudi prometnih sredstev in parkirnega prostora, smo že pisali.

Skupnostna infrastruktura je lahko občutljiv vidik, saj v sodobni urejeni državi pričakujemo, da država poskrbi za infrastrukturo. Vendar je vsaj pri manjših elementih, kot so na primer manjše prometne površine v soseskah, (zelo) lokalna skupnost lahko najboljši lastnik in predvsem upravitelj prometne površine. Souporaba prometnega prostora, oziroma *shared space*, je lažje uspešen, če gre za skupnostni prostor in ne le za različne skupine uporabnikov na javni površini. *Shared space* kot prometna ureditev ni skupnostna praksa, če pa je tak prostor nastal kot skupnostni prostor, ki ga sosedje ali sstanovalci souporabljajo in soupravljajo, gre za odličen primer somobilnostne prakse. Če je prometni prostor v uporabi še za kaj drugega kot za promet, je njegov pomen za skupnost toliko večji. Souporaba prometnega prostora za povsem različne uporabnike ali celo za neprometne rabe v različnih časovnih intervalih pripomore k zmanjševanju negativnega vpliva prometa na prostor in skupnost s tem, da zmanjšuje potrebo po porabi prostora pa tudi posledek med površinami in uporabniki, s čimer se povečuje živahnost prostora.

Časovna souporaba je velika priložnost za racionalizacijo parkirnih površin v mestih, ki je pomembna predvsem za kakovost prostora, manj pa tudi za samo skupnost.

Po drugi strani je souporaba prometnih sredstev ena od možnih oblik odziva na potrošni-

ški način življenja. Souporaba prometnih sredstev ni »prostor sodelovanja«, lahko pa pripomore k ustvarjanju skupnosti in vpliva na druge prostore sodelovanja. Avtoštop je tradicionalna oblika souporabe zasebnih prometnih sredstev, ki je v zadnjem času doživela

popolno preobrazbo in z uporabo sodobnih IKT tehnologij v aplikacijah, kot je prevoz.org, postala še bolj uporabna.

Zelo zanimivi primeri skupnostnih praks so prostori sodelovanja, ki na samo mobilnost vplivajo posredno. Bajk kuhna je dober primer,

ki bi lahko na podoben način deloval tudi za popravilo česa drugega, vendar ima prav dejstvo, da gre za kolesa, poseben pomen pri gradnji skupnosti in vplivu nanjo. Sama popravilnica koles je skupnostna praksa, kot bi lahko bila skupnostna praksa popravilnica oblačil ali česarkoli drugega. Ker gre za kolesa, vidnost take prakse v družbi še dodatno pripomore k uveljavitvi kolesarstva kot pozitivnega trenda in kolesarjev kot skupnosti. Je torej najprej prostor sodela, vendar je vpliv na prostor enako pomemben.

Najbolj očitne skupnostne prakse somobilnosti ostajajo tiste, ki jih pri nas (skoraj) ni. To so modeli skupnega lastništva in uporabe prometnih sredstev, kot so na primer *car-sharing*

zadruga. Pri nas jih sicer ni, bi si pa želeli kakšno.

Priporočila za skupnostne prakse somobilnosti so tako težji zalogaj. Prakse so si me seboj zelo raznolike, priporočila bi bila na mestu na primer za oblikovanje *car-sharing* zadrug, a ni prakse.

Zato namesto priporočil predvsem poziv namenjen posameznikom, bolj kot apel k drugačnemu razmišljanju in delovanju: souporaba prometnih sredstev lahko pripomore k manjši porabi za mobilnost, k manjšemu ogljičnemu odtisu in k manjši porabi prostora, vpliva na bolj zdrav življenjski slog pa še zabavna je lahko. ✕

Viri:

http://kazalci.arso.gov.si/?data=indicator&ind_id=676

Center mobilnosti Maribor

Foto: Arhiv Mariborske kolesarske mreže

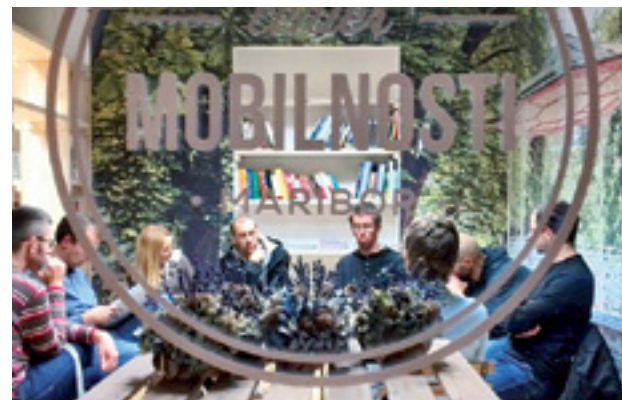

Foto: Arhiv Mariborske kolesarske mreže

prevoz.org

Tadej Žaucer, Urban Jeriha

Pobudniki: ekipa prevoz.org

Lokacija: potovanja, opravljena pretežno v okviru Slovenije in bližnje tujine

Trajanje: od aprila 2005

Povezave:

<https://prevoz.org/>

<http://sopotnistvo.si/sopotnistvo-po-svetu/>

Prevoz.org je spletno orodje in mobilna aplikacija za posameznike, ki z avtomobilom potujejo na podobni relaciji. To je slovenska platforma, ki povezuje potnike med kraji v Sloveniji, vse bolj pa tudi na mednarodnih relacijah med Slovenijo in večjimi mesti po Evropi. Gre za povsem zasebno pobudo in izvedbo, ki je v desetih letih delovanja postala daleč najbolj razširjena platforma za sopotništvo v Sloveniji.

Cilj spletne strani in aplikacije je omogočiti enostavnejšo in učinkovitejšo mobilnost. Prevoz.org je povsem samoiniciativna in neprofitna pobuda, brez skritega komercialnega namena. Motiv ustvarjalcev je bil oblikovati orodje, ki bi olajšalo dogovarjanje o prevozih znotraj njihove lastne skupnosti. Kasneje se je njegova uporaba razširila najprej med študenti in nato tudi med splošno javnostjo.

Od začetka motorizacije je bila v Sloveniji predvsem med študentsko populacijo, za katero je značilna tedenska mobilnost, zelo razširjena somobilnost z avtoštopom. Pri avtoštopu je šlo za uslugo ključnega voznika na določeni relaciji, ki ima v avtu prost sedež in ustavi neznanca na dogovorjen znak. Voznik ob tem dobi družbo na poti in občutek, da nekomu priskoči na pomoč, avtoštopar pa prevoz na izbrano lokacijo. Težava pri tem je negotovost za avtoštoparje, ki nikoli niso vedeli, kako dolgo bodo čakali na dobro voljo ključnega mimo vozečega. Poleg tega je izbira lokacij za avtoštop in destinacij zelo omejena, ostane še del poti do lokacij za avtoštop, ki so navadno na robu kraja. Avtoštop je bil priljubljen tudi za daljša mednarodna potovanja.

S porastom lastništva avtomobilov med študenti je vse več tedenskih poti med domom in krajem študija potekalo dogovorno med znanci. Ta oblika sopotništva je za uporabnike bolj udobna in zanesljiva, z delitvijo stroškov pa tudi ugodnejša za voznika, po

drugi strani pa je pri manjših krajih bistveno bolj omejena. Redno sopotništvo nima toliko potenciala v navezovanju novih naključnih stikov kot avtoštop, zato pa bistveno bolj utrjuje skupnost študentov iz določenega kraja ali območja.

Razvoj mobilne telefonije in internetnih komunikacijskih orodij je spremenil način komunikacije, tako se je spremenil tudi način dogovarjanja o sopotništvu. Portal prevoz.org je ob pravem času zapolnil to nišo in omogočil lažje dogovarjanje za prevoze tudi med neznanci. Tovrstne aplikacije združujejo večino prednosti obeh predhodnih načinov sopotništva. Omogočajo srečevanje novih ljudi, tako kot avtoštop, hkrati pa zaradi manjše anonimnosti vendarle nudijo boljši občutek varnosti pred neznanci, omogočajo tudi delitev stroškov in večjo fleksibilnost lokacij, podobno kot dogovor med znanci. Predvsem pa je lahko ponudba večja in pestrejša.

Prevoz.org sicer ni prostor sodelovanja, saj ne gre za prostor niti za skupnost, temveč za spletno aplikacijo, vendar je njen vpliv na soustvarjanje skupnosti, pa tudi na mobilnostne in prostorske prakse uporabnikov nezanemarljiv.

Spletna stran je enostavna in pregledna. Ponudniki in iskalci prevoza morajo biti registrirani na portalu. Ponudnik objavi relacijo in čas poti, iskalec pa izbere prevoz, ki mu ustreza in kontaktira ponudnika. Aplikacija omogoča iskanje ponudb s pomočjo filtrov, sicer pa streži k čim pre-

prostejši uporabi. Njen uspeh gre pripisati prav temu, da je v pravem trenutku nagovorila pravo ciljno skupino in da je neprofitna. Za uporabnike (tako ponudnike kot iskalce prevoza) je registracija sicer obvezna, vendar je preprosta in zahteva le osnovne podatke. Skupnost uporabnikov je sicer nepovezana, a trajno delujoča, saj njen obstoj ni odvisen od občutljivih medčloveških odnosov. Preprosta zasnova je tudi dovolj enostavna za vzdrževanje, da ne zahteva pretiranih vlaganj v infrastrukturo, kar dolgoročno omogoča neprofitno delovanje portala.

Prevoz.org ima svojo tržno nišo v ponudbi mobilnostnih opcij v Sloveniji. Portal ima potencial za povezovanje, navezovanje na javni promet, redne somobilnostne prakse in druge oblike souporabe ali širitev ponudbe, vendar je njegova največja prednost prav enostavnost. Vsaka nadgradnja je lahko hkrati grožnja preprosti uporabi, saj uporabniki iščejo prav to – enostavno opcijo za prevoz na določeni relaciji, posebej na območjih, kjer javni prevoz ni najbolje razvit. Dodana vrednost platforme je v dopolnitvi ponudbe, kjer javni prevoz niti ne more biti konkurenčen, in nadgradnja klasičnih oblik sopotništva v smislu večje fleksibilnosti ter hkrati zanesljivosti in varnosti.

Platforma je prepoznana kot pomemben posredniški člen na področju mobilnosti, zato je bil njen razvoj v letih

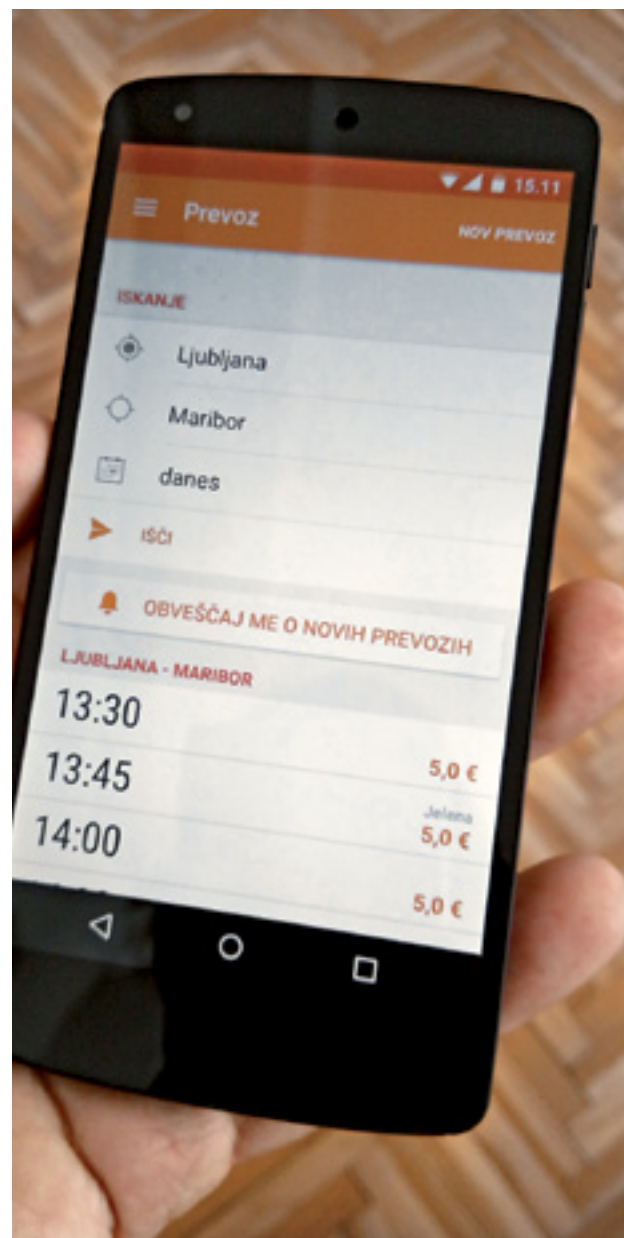
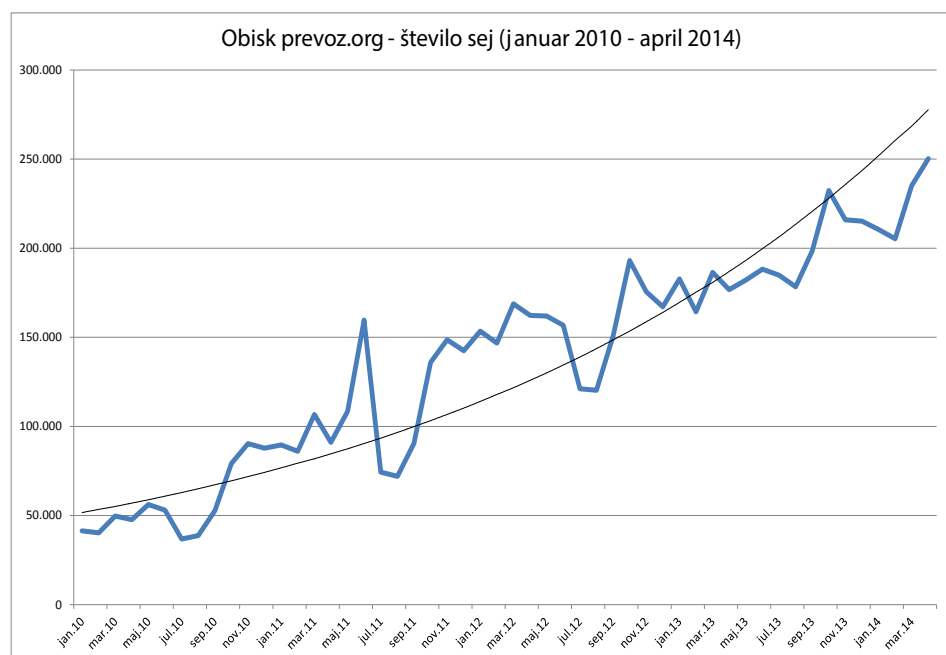

Foto: Marko Peterlin

2013 in 2014 deloma podprt s strani Regionalne razvojne agencije Ljubljanske urbane regije skozi evropski projekt Poly 5 v okviru programa Alpine space.

Graf: IPOp, 2014, Evalvacijsko poročilo o WP6 - pilotnem projektu pri projektu POLY5, Priloga 09. Naročnik: RRA LUR, vir podatkov: Prevoz.org

Bajk kuhna

Josip Rotar

Pobudnik/upravljalec: Mariborska kolesarska mreža

Lokacija: Center mobilnosti Maribor

Trajanje: od 2014

Povezave:

<http://mobilnost.si/programi/bajk-kuhna/>

<https://www.facebook.com/events/296392643865256/>

Maribor: Bajk Kuhna je skupnostni program Mariborske kolesarske mreže, ki se izvaja v prostorih Centra mobilnosti Maribor na Partizanski cesti 21 v Mariboru. Namenjena je prebivalcem lokalne skupnosti, ki želijo pridobiti osnovna znanja in veščine, potrebne za popravilo kolesa, hkrati pa se vključiti v delovanje Mariborske kolesarske mreže in spoznati ostale člani kolesarske skupnosti.

Bajk Kuhna se je razvila v letu 2014 in bila podprta s strani programov za mladino, ki jih financira Mestna občina Maribor. Pred tem je Mariborska kolesarska mreža že razvijala podobne programe v obliki Mobilnih kolesarskih delavnic, ki so se odvijale na terenu v sodelovanju s prebivalci na različnih lokacijah v mestu. Skozi razvijanje programa so se postopoma nabrali znanje

in izkušnje, ki so bili potrebni za zagon Bajk Kuhne. Pred zagonom Bajk Kuhne je bilo izvedeno usposabljanje za kolesarske mehanike. Ker so tovrstna usposabljanja v Sloveniji dokaj redka, se je na usposabljanja prijavilo veliko kandidatov. Kandidati za usposabljanje so imeli možnost, da namesto plačila v zameno za usposabljanje opravijo delo v obliki prostovoljstva v okviru

Bajk Kuhne. Na ta način se je zagotovilo zadostno število usposobljenih mehanikov, ki so lahko bili na voljo tudi ostalim obiskovalcem.

V okviru Bajk Kuhne je na voljo delavnica in orodje za urejanje, popravilo in nadgradnjo koles, vsak udeleženec pa je sam odgovoren za urejanje svojega kolesa. Udeleženci Bajk Kuhne se lahko s pomočjo orodja in znanja sami naučijo popravljati svoje kolo ter hkrati svoje znanje prenesejo na druge. Bajk Kuhna se po svoji funkcionalnosti razlikuje od klasičnih servisov koles, saj je njena vloga veliko bolj skupnostna in izobraževalna. Z izobraževanjem in druženjem se povečuje naklonjenost širše javnosti do kolesarjenja, hkrati pa se skozi vzajemno pomoč gradi skupnost, ki je ključna za utrjevanje statusa kolesarjenja. Kolesarske kuhinje so na splošno eden izmed ukrepov, s katerimi je mogoče krepiti zavest o pomenu in pozitivnih učinkih trajnostne mobilnosti.

Koncept *bike kitchen* izvira iz ZDA in je star že več kot deset let. Danes so take popravilnice razširjene že po celem svetu.

Foto: Josip Rotar

V nekaterih mestih jih podpirajo občine in mesta, druge pa so nastale na pobudo posameznikov, ki si želijo popularizirati vožnjo s kolesom. Ker s povečanjem infrastrukturnih kapacitet ni mogoče zadovoljiti potreb po mobilnosti, jih je treba dopolniti z mehкими ukrepi, s katerimi se zagotavlja boljše pogoje za kombiniranje različnih načinov mobilnosti ter uporabnike ozavešča in preusmerja k trajnostni mobilnosti. Potrebno je razviti strategije, s katerimi je mogoče z manj narediti več, kar Bajk Kuhna omogoča. Z uporabo kolesa kot glavnega prevoznega sredstva

imajo ljudje možnost tudi stroške servisiranja svojega prevoznega sredstva zmanjšati na minimum.

V primeru Maribora se je Bajk Kuhna izkazala za primer dobre prakse, saj se je razvila kot oblika sodelovanja, druženja in dvigovanja ravni uporabe koles. Prav tako je pripomogla k razvoju kolesarske kulture na drugih nivojih, saj so se nekateri posamezniki (redni udeleženci Bajk Kuhne) odločili, da bodo kolesarsko zgodbo razvijali in širili tudi v okviru organizacije kolesarskih parad, ki se v Mariboru zgodijo vsak zadnji petek v mesecu. ✕

Sezonska izposoja koles

Josip Rotar

Pobudnik/upravljalec: Mariborska kolesarska mreža

Lokacija: Maribor

Trajanje: od 2014

Maribor: V Mariboru je kar nekaj lokacij, kjer si lahko kot turist sposodite kolo. Kaj pa, če se znajdete v vlogi tujega študenta ali priseljence in bi si želeli kolo sposoditi za daljše časovno obdobje? Mariborska kolesarska mreža je v ta namen razvila sistem sezone izposoje koles, kjer si lahko študentje, obiskovalci in domačini sposodijo kolo po dostopni ceni za obdobje več mesecev.

Program sezone izposoje je pomembna nadgradnja obstoječe ponudbe izposoje koles v Mariboru, saj se ostali ponudniki osredotočajo na klasično nekajurno ali nekajdnevno izposajo koles, ki je v glavnem namenjena turistom. Potreba po kolesih med tujimi in domačimi študenti, ki ob začetku študijskega semestra pridejo v Maribor, tako ostaja nepoteshena. Njihova želja je, da bi v

času študija dobili poceni kolo, ki je tehnično brezhibno in ne bi predstavljalo velike izgube v primeru kraje. Ravno te zahteve je prva prepoznala Mariborska kolesarska mreža in začela s ponudbo recikliranih koles, ki so jih uredili njihovi prostovoljci. Pri tem je potrebno dodati, da je reciklaža koles zahteven proces, ki ga je MKM razvijala več let skozi sodelovanje v projektih Maribajk, Kolosvešča-

nje, Mbajk, Kolesarski krožek in Sklenimo krog. Skozi vse te projekte so se sčasoma razvili znanje in veščine za proces recikliranja koles, ki vključuje faze zbiranja, sortiranja, urejanja, razstavljanja in sestavljanja različnih komponent koles. Čeprav se zdi recikliranje koles enostavno, se zna zaplesti pri različnih tehničnih karakteristikah posameznih koles in njihovih delov, kar pomeni, da je za tovrstno delo potrebno usposobiti solidnega mehanika oz. poznavalca koles. MKM je za potrebe izvajanja različnih projektov usposobila več generacij kolesarskih mehanikov, ki so potem sodelovali pri urejanju koles za potrebe sezone izposoje.

Postopek izposoje koles za sezono poteka podobno kot za nekajurno izposajo. Stranka v obrazec vnese osebne podatke, plača varščino v višini 40 evrov in ceno izposoje v višini 40 evrov. Nato si izbere kolo in po potrebi še zaprosi za manjše nastavitve sedeža, krmila ipd. Poleg kolesa dobi jo stranke tudi ključavnico za zaklepanje. Po preteku obdobja izposoje stranka pripelje kolo

nazaj, kjer se preveri tehnična brezhibnost. Če na kolesu ni bistvenih poškodb, se stranki vrne varščina.

Sistem sezone izposoje, ki ga Mariborska kolesarska mreža izvaja že od leta 2013, je pozitiven prispevek k varovanju okolja, saj se poskrbi, da kolesa ostanejo v obtoku in po

odhodu študentov ne ostanejo zapuščena nekje na ulicah. Prav tako se je primer izkazal za pozitiven delni nadomestek sistemu izposoje koles, kot ga poznajo v Ljubljani v obliki sistema Bicikelj, saj je Maribor za vzpostavitev tovrstnega sistema za zasebne vlagatelje manj zanimiv. ✕

Foto: Josip Rotar

Skupnostna prenova

Alenka Korenjak, Zala Velkavrh

V prvi številki Prostorov sodelovanja smo pisali o definicijah skupnostne prenove, opisali zgodovinski razvoj, predstavili nekaj odmevnih primerov iz različnih delov sveta in izpostavili pasti in prednosti takšnega razvoja. Opisali smo, kako različna mesta vključujejo lokalne pobude v prenove urbanih območij in kako vzpodbujajo grajenje skupnosti. Le območja povezanih skupnosti imajo namreč resno perspektivo za trajnostni razvoj.

V Sloveniji trenutno še nimamo razvitih in formaliziranih načinov, ki bi k urbani prenovi pristopali »od spodaj navzgor«. Po drugi strani pa pri nas zaradi pomanjkanja kapitala in relativno majhnih razsežnosti socialnih problemov ni prišlo do prenov »od zgoraj navzdol«, ko se poruši in na novo zgradi celotna stanovanjska soseska, prvotni prebivalci pa so ponavadi preseljeni na druge lokacije.

Prav zato bi se radi v tokratni številki osredotočili na lokalne pobude, ki se v zadnjih letih pojavljajo v različnih mestih po Sloveniji. Nekatere so že prerasle v dolgoročno gibanja in se formirale kot uveljavljene skupine, ki služijo kot vzor in vzpodbuda novim pobudam. Nekaj jih je s svojim dolgoročnim delovanjem že vplivalo na mestne politike. Za urbano prenavo so takšne skupine ključnega pomena, saj omogočajo regeneracijo območja, ki prinaša prednosti za prebivalce, odločevalce in urbani prostor. Prek različnih aktivnosti skupine navežejo stik s prebivalci, jih povežejo med sabo, izluščijo ključne potrebe območja, vzpostavijo

komunikacijo z odločevalci ter prenavo izvajajo v dialogu z vsemi vpletenimi skupinami.

Zaradi omejenega prostora vseh pobud ni mogoče opisati v pričujoči publikaciji in jih na tem mestu le omenjamo. Ena od prvih skupin v našem prostoru je prostoRož, ki je nastala pred desetimi leti iz želje po raziskovanju javnega prostora, danes pa uspešno zaključuje projekt dolgoročne revitalizacije ljubljanske četrti Tabor in aktivno izvaja celovito urbano prenavo v soseski Savsko naselje skupaj z društvom MHP in drugimi partnerji. V Ljubljani in okolici delujejo KUD C3, Pazi!park, zavod Divja misel s Knjižnico pod krošnjami, KED Smetumet, HišeRiše, ter številne organizacije in pobude, ki so svoje delo začele z oživljanjem posamezne zgradbe (En knap, Skatepark ROG, Metelkova mesto), v Novem mestu delujeta društvo Est=etika in Zavod Zora, v Kranju Pazi!park, v Kamniku skupina Štajn, v Mariboru društvo Hiša; podobne pobude se pojavljajo tudi v drugih slovenskih mestih. Akcije posameznih akterjev so na različne načine pripomogle k oživljanju

javnega prostora, k prepoznavanju potreb, iskanju potencialov območij in povezovanju prebivalcev.

V tej številki bomo podrobno predstavili šest skupin, ki v različnih slovenskih mestih prispevajo k prepoznavanju novih načinov urbanosti. Nekatere od opisanih pobud so se formirale zaradi močne navezanosti na določeno lokacijo, druge pa so vzniknile iz splošne želje po odkrivanju potencialov javnega prostora in drugačnih načinov združevanja mestnih prebivalcev.

Evropska unija nam za obdobje do leta 2020 narekuje, da pet odstotkov sredstev Evropskega sklada za regionalni razvoj namenimo za trajnostni urbani razvoj. Slovenija se je odločila, da bo ta sredstva namenila 11 mestnim občinam, ki morajo do konca letošnjega leta izdelati Trajnostne urbane strategije. Zdaj imamo priložnost, da začrtamo razvoj in obnovo urbanih območij, ki se bo učila iz uspešnih primerov v tujini in črpala iz pobud meščanov. Primeri, zbrani v tokratni publikaciji, dokazujejo, da je zagona s strani civilne družbe veliko. ✕

Živa dvorišča, Maribor. Foto: Arhiv Živih dvorišč

Vir: Vsi opisi pobud so nastali na podlagi odgovorov na vprašanja, ki so jih poslali predstavniki posameznih pobud.

Priporočila pobudam

- Omogočajte odprt in vključujoč odnos do vseh javnosti. Izgradite si dobro in jasno strukturo notranje in delovne komunikacije.
- Zastavite si jasen cilj.
- Vzpostavite močno, neodvisno pozicijo nasproti mestni oblasti. Finančna odvisnost od mesta ni najboljša opcija.
- Naučite se dela s prostovoljci in pričakujte veliko dela - tudi fizičnega in umazanega.
- Bodite potrpežljivi in vztrajni. Zadano nalogo vedno poskusite pripeljati do konca.
- Ni nujno, da imate že v začetku zaprto finančno konstrukcijo. Pomanjkanje denarnih sredstev se lahko v veliki meri nadomesti s prostovoljnim delom in prispevki, izvedbenimi delavnicami, sponzorstvom in množičnim financiranjem lokalne skupnosti. Minimalizirajte materialne stroške (ponovna uporaba) in razpoložljiva sredstva raje uporabite za druženje.
- Včasih za ožvitev prostora ne potrebujete prenove ali nove ureditve. Nekateri prostori bolje zaživijo že, če iz njih odstranite odvečno opremo in moteče elemente. Medtem ko programsko določen prostor generira predvideno rabo, prazen prostor dopušča množico različnih rab.
- Mislite tudi na vzdrževanje in življenje prostora po izvedbi prenove. Prostor naj bo po zaključku projekta vsaj enako, če ne bolj kakovostno urejen kot prej.

Živa Koroška, Maribor. Foto: Igor Unuk

Živa dvorišča, Živo mesto

Alenka Korenjak, Zala Velkavrh

Pobudnik: Društvo Hiša!

Trajanje: od 2010

Lokacija: Maribor, različne lokacije

Kontakt: www.ziva-dvorisca.si

Maribor: Živa dvorišča so program celoletnega oživljanja mestnega jedra mesta Maribor, ki nastaja v sodelovanju s stanovalci, študenti, dijaki, organizacijami, trgovinami, obrtniki, ustvarjalci in javnimi ustanovami ter drugimi akterji centra mesta. Program je pričel delovati leta 2010 in v petih letih nudil več kot 600 dogodkov, delavnic, predavanj, koncertov, predstav, instalacij, pripovedovanj, up-cycling dogodkov, piknikov in druženj.

Živa dvorišča, Živo mesto. Foto: Arhiv Živih dvorišč

Pobudniki so prenovu mestnega središča začeli na dvoriščih. Dvorišča so urbanistična posebnost centra Maribora – so poljavni prostori, ki povezujejo od 4 do 10 stanovanjskih enot in praviloma služijo kot parkirišča, redkeje pa jih stanovalci aktivno uporabljajo kot vrtove, prostore za prosti čas ali skupnostne dogodke. V sklopu Živih dvorišč so odprli več kot 12 dvorišč več kot 12000 obiskovalcem.

Zaradi ponavljajočih se problemov, ki so jih zaznali na dvoriščih, so pobudniki rešitve začeli iskati tudi v širšem mestnem kontekstu. Leta 2014 so program razširili tudi izven dvorišč in v sodelovanju z drugimi pomembnimi akterji v mestu razvili nadgradnjo – program Živo mesto. Program reflektira metode in dogajanje Živih dvorišč, zbira zakonodajne predpise, izvaja analize področja, išče uporabniku prijazne sistemske izboljšave, sproža zagovorništvo za zapostavljene skupine, predvsem pa razvija nove metode participacije. Tako so razvili Urbani Hackathon, ki v kratkem času dveh dni s sodelovanjem

udeležencev z različnih področij nakazuje rešitve obstoječih problemov. Živo mesto je del programa Fundacije Robert Bosch Actors of Urban Change v koprodukciji z MitOst e.V. in nastaja kot sodelovanje med zasebnim, javnim in kreativnim sektorjem.

Člani društva Hiša! med prednosti svojega pristopa k reševanju urbane problematike štejejo majhnost organizacije, prilagodljivost, odzivnost, mobilnost in moč skozi različna sodelovanja. Za društvo je tak pristop koristen, saj lahko odgovarjajo na realne probleme in so tesno povezani z mestom, za občane in mesto pa Živa dvorišča in Živo mesto delujeta kot katalizator sprememb, ki prepoznava potencialne prostore in prebivalcev. Ekipa Živih dvorišč deluje kot mediator dialoga med meščani in javnim sektorjem. Največji izziv njihovemu delovanju predstavlja nevarnost, da javni zavodi in mestna občina prevzamejo njihov projekt, ga nadaljujejo brez njih in zagotovijo le navidezno obliko participacije prebivalcev. ✕

Polepšajmo in uredimo naše Kočevje

Alenka Korenjak, Zala Velkavrh

Člani: Mateja Dekleva, Tanja Štajdohar in Hana Geder, Tina Kotnik, Tanja Kverh in Goran Šneperger

Lokacija: Kočevje, različne lokacije

Trajanje: od 2014

Kontakt: <https://www.facebook.com/uredimoinpolepsajmonasekocevje>

Kočevje: Pobuda za delovanje civilne iniciative se je začela z vizijo arhitektke Mateje Dekleva, ki je želela aktivno spreminjati razmere v kočevskem javnem prostoru in spodbuditi prebivalce k skrbi za okolje. Sčasoma se je formirala jedrna skupina iniciative, ki je imela januarja 2014 prvi sestanek. Trenutno jo sestavlja 6 članov. Cilji iniciative so široki, predvsem pa opozarja in osvešča ljudi o pomenu prostora in poskuša spremeniti njihov odnos do okolja. Deluje v Kočevju, ki gospodarsko in razvojno zaostaja za državo, kar se po besedah članov pogosto odraža tudi v videzu prostora, ki je pogosto zanemarjen, degradiran ali pozabljen.

Ena od aktivnosti skupine je opozarjanje lastnikov parcel, ki so na pomembnejših lokacijah v mestu, preko pošiljanja »zrcal« - letakov s prijaznim nagovorom in dvema fotografijama v okviru. Opozoriti želijo na stanje, ki so se ga ljudje v Kočevju tako privadili, da ne vidijo možnosti za izboljšavo. Poleg tega izvajajo participa-

torne delavnice s prebivalci in urejajo okolico z udarniški delovnimi akcijami. V prihodnosti načrtujejo akcijo spodbujanja kolesarjenja skupaj s Kolesarskim društvom Melamin in garažno razprodajo v sodelovanju s Tržnico Kočevje in *happening* opozarjanja na pasje iztrebke v mestnem prostoru.

Po več kot letu dni delovanja je skupina še vedno organizirana kot civilna iniciativa. Nima lastnih sredstev niti ni financirana s strani katerekoli institucije. Prednosti takšnega načina delovanja so neodvisnost, možnost kreativnega in timskega dela in povezovanje z lokalno skupnostjo. Po drugi strani pa je največja šibka

točka civilne iniciative majhna oz. nikakršna formalna kompetentnost, kar je skupina že izkusila pri nekaterih od akcij, ki so jih želeli izvesti.

Iniciativa je po letu in pol delovanja relativno dobro vpeta v lokalni kontekst. Doživeli so dober sprejem pri večini prebivalcev, nekaj težav so

imeli z lokalnim komunalnim podjetjem in nekaterimi občinskimi službami. Trenutno se ukvarjajo z iskanjem načinov, ki bi delo članov iniciative kanalizirali tako, da bo formalno pridobilo na veljavi. Tako bi imela iniciativa večje možnosti soudeležbe pri vseh zadevah, ki se tičejo prostora. ✕

Foto: Tanja Štajdohar

Ruski car Alenka Korenjak, Zala Velkavrh

Pobudniki: Damjana Zaviršek Hudnik, Alenka Kreč Bricelj, Špela Nardoni Kovač ter medsosedska iniciativa, KED Smetumet, HišeRiše arhitektura

Lokacija: Ljubljana, Ruski car – Glinškova in Bratovševa ploščad
Trajanje: od 2014

Povezave:

<https://www.facebook.com/bratovseva.ploscad>

<https://www.facebook.com/potdobrot>

Ljubljana: Pobudo SKUPAJ NA PLOŠČADI! so oblikovali arhitekti, tako tisti, ki stanujejo v soseski Ruski car, in drugi, ki menijo, da so odprte javne površine velik neizkoriščen potencial te soseske. S svojim delovanjem želijo spodbuditi prebivalce k razmisleku in vključevanju v proces revitalizacije in prenove, ki bo potekala v naslednjih letih. Pri tem se usmerjajo tako na vsebinsko in oblikovno prenovo kot tudi na večjo socialno povezanost prebivalcev soseske in Četrtna skupnosti Posavje.

V preteklih letih so pobudniki pripravili vrsto prostorskih intervencij in dogodkov, s katerimi so pokazali različne možnosti začasno in trajno rabo odprtih javnih površin med bloki in jih spremenili v prostor aktivnega druženja,

srečevanja in povezovanja. Skupaj s prebivalci so javne površine v poletnih mesecih spremenili v kino med bloki, razstaveni prostor, igrišče, uredili so zeliščni vrt soseske ter paviljone za druženje in ustvarjanje.

Eden od pomembnejših projektov v soseski je Pot dobrot, označena pot med sosesko Ruski car in bližnjimi kmetijami, kjer je mogoče kupiti lokalne pridelke. Ideja se je porodila z mislijo na potencial, ki ga za prebivalce stanovanjske soseske predstavljajo lokalni pridelovalci hrane v neposredni bližini, ter z željo po novih načinih povezovanja posameznih predelov in prebivalcev v širši četrtinski skupnosti. Projekt bodo letos nadgradili z organizacijo tržnih dni v soseski in vodenih sprehodov do kmetij.

V enem od parkov v soseski od leta 2012 naprej na pobudo medsosedske iniciative potekajo dejavnosti, ki aktivirajo, povezujejo in združujejo lokalno skupnost. S projektom PARKigram, ki ga vsebinsko vodi KED Smetumet, so leta 2014 izvedli nekaj trajnejših posegov v bližini otroškega igrišča. Vse prostorske intervencije so narejene iz odpadnih, presežnih in naravnih materialov, zasnovane so trajno in večnamensko. Želja pobude je, da bi vzpostavila boljše pogoje za raznoliko,

Foto: Arhiv SKUPAJ NA PLOŠČADI!

kreativno in vključujoče druženje v parku.

Delovanje akterjev v soseski je tesno navezano na lokacijo, iz katere izhaja. Čeprav med seboj niso formalno povezani, delujejo kot močna in prepoznavna skupina, ki želi doseči dolgoročne spremembe. Posamezniki, vključeni v pobudo, so strokovnjaki na svojih področjih. S svojim delom tudi izven lokalnega konteksta pri-

spevajo k širjenju idej o skupnostnem in o pomenu javnega prostora. Dogajanje na Ruskem carju je široko prepoznavno zaradi dobrega oglaševanja, delovanje na lokalni ravni in povezovanje vedno novih prebivalcev pa poraja nove ideje in projekte. Delovanje pobude so finančno podprli Četrtna skupnost Posavje, Mestna občina Ljubljana in Ministrstvo za kulturo RS. ✕

Štajn Alenka Korenjak, Zala Velkavrh

Člani: Sinan Mihelčič, Maruša Debevc, Petra Kregar, Dominik Košak, Domen Stražar, Andraž Hrovat, Rok Žurbi, David Klobučar, Nadja Hribar, Ajda Rems, Barbara Logar, Anže Veršnik, Maja Nadvešnik, Primož Zupan, Ana Kreč, Jernej Markelj

Lokacija: Kamnik, različne lokacije

Trajanje: od 2010

Kontakt: <http://www.stajn.si/>

Kamnik: Ideje razvoja urbanega prostora in urbanih instalacij so se v skupini Štajn začele rojevati, ko so bili leta 2010 povabljeni k sodelovanju na festivalu Kamfest. Od prvotnega dogovora, po katerem naj bi pomagali okrasiti in umestiti festivalska prizorišča v prostor mesta, so kmalu spoznali, da lahko festival služi kot poligon za preverjanje novih prostorskih rešitev v mestu.

Prvi projekt na festivalu se je hitro spremenil v iskanje še neodkritih urbanih prostorov v mestu in preverjanju njihove nove uporabe. Štajnovci so festival izkoristili kot priložnost, da ljudem predstavijo nove ideje in nove načine uporabe mestnega središča. Med skupino Štajn in festivalom Kamfest je tako nastala simbioza, ki je dolgoročno vplivala na Kamnik.

V okviru festivala so na primer testirali preureditev

mestnega jedra za enosmerni promet z več zelenih površin in javnega prostora. »Umetniško-prostorska instalacija« je bila dobro sprejeta. Kmalu za tem je tudi občinska uprava v Kamniku začela s projektom, ki je trajno vzpostavil enosmerno ureditev.

Drugi pomembnejši projekt, ki ga je skupina prav tako speljala s pomočjo festivala, je bil projekt dopolnitve Keršmančevega parka. V park, ki je bil prej zapuščen,

neurejen in ni našel pravega programa, so predstavili eno izmed festivalskih prizorišč. S pomočjo mednarodne študentske delavnice so park najprej očistili, uredili dostop do vode, pripravili malo improvizirano plažo in pomol. Prebivalci in predvsem otroci so hitro ugotovili, da je sredi vročega poletja velik zelen park z živahnim dogajanjem, vodo, plažo in otroškimi igrali prijeten prostor za preživljanje prostega časa. Festival je tako

ponovno odkril prostor, ki so ga ljudje vzeli za svojega.

Čeprav je skupina park po končanju festivala preuredila in dopolnila z zunanjim fitnesom, klopmi in dodatno javno razsvetlavo, ocenjuje projekt kot le delno uspešen, saj so jih pri delu zaustavljale zahtevne in nerazumne birokratske ovire.

Ustanovni člani so delo v zadnjem času prenesli na mlajše generacije, ki se sedaj z znanjem, pridobljenim na festivalu, večinoma ukvarjajo z razvojem degradiranih urbanih območij. Tako bodo v letošnjem letu večino svojih aktivnosti izvajali na obmo-

čju propadle tovarne Alprem, v neposredni bližini središča Kamnika.

Skupina Štajn je z dolgoročnim izvajanjem preprostih posegov v javnem prostoru spremenila doživetje mesta in mestnega prostora med prebivalci Kamnika. Tako je dolgoročni pomen dobil tudi festival Kamfest, ki ni pomemben le za razvoj lokalne kulture, temveč tudi prostora. Skupina uspešno predaja znanje in izkušnje mlajšim generacijam. V petih letih od začetka delovanja so za delovanje usposobili skupino mladih, ki dobro razume mesto in bo v njem tudi odgovorno delovala. ✕

Keršmančev park. Foto: Arhiv Štajn

Pazi!park

Alenka Korenjak, Zala Velkavrh

Pobuda: Kulturno okoljsko društvo Pazi!park

Člani: Mojca Balant, Sara Čok, Luka Javornik, Jana Kozamernik, Urška Kranjc, Tanja Maljevac, Anita Marković, Klara Sulič, Dušan Stupar, Maša Šorn, Gaja Trbižan, Petra Vertelj Nared, Luka Vidic, Tina Zaponšek

Lokacija: Ljubljana - različne lokacije, Kranj - staro mestno jedro

Povezava: www.pazipark.si

Ljubljana, Kranj: Začetki delovanja skupine Pazi!park segajo v študijska leta, ko so še kot študenti krajinske arhitekture pripravili razstavo fotostripov, ki je na zbadljiv način opozarjala na pomen odprtih površin, predvsem zelenih, pri urejanju prostora. Na odprti prostor skupina gleda kot na vrednoto, tesno povezano z bivanjsko kvaliteto, zato se zavzema za pozitiven in kritičen odnos do prostora, odgovorno delovanje v njem in okrepljeno zavest o pomenu zelenih prvin in narave v mestih.

Prvotni želji po ozaveščanju javnosti o pomenu odprtega prostora v mestih so se v letih delovanja pridružile druge aktivnosti. Skupni imenovalec vseh je vključevanje uporabnikov oz. sodelovanje z njimi: na urbanih sprehodih v raz-

ličnih mestnih četrtih, na alternativen vrtnem festivalu Chelsea Fringe Ljubljana ter na delavnicah z otroci. Z varovan- ci zavoda DZC Janeza Levca in njihovimi mentorji so sodelovali pri ureditvi njihovega vrta v Ljubljani, z zaposlenimi

Ljubljanskega vrtca Najdihojca, otroci in njihovimi starši so prenovili vrtčevsko igrišče, skupaj z učitelji in dijaki pa so izvedli preureditev terase na Gimnaziji Jožeta Plečnika Ljubljana v strešni učni vrt.

Skupina se je po desetih letih neformalnega delovanja registrirala kot kulturno okoljsko društvo. Tekom let je pod okriljem skupine sodelovalo veliko krajinskih arhitektov in drugih sodelavcev. Projekte financirajo iz

različnih virov, opravijo tudi veliko prostovoljnih akcij in aktivnosti.

Skupina opaža, da je financiranje projektov, kjer gre za fizične preнове oz. ureditve prostora, lahko zapleteno. Pot do realizacije je lažja, ko se ureditve manjšega merila začnejo na pobudo skupine uporabnikov. Tako ima projekt že v samem začetku visoko podporo skupnosti, ki je pripravljena sodelovati, ne samo s svojimi idejami, temveč tudi

s specifičnim znanjem, delom ali celo materialom. V teh primerih je lažje pridobiti tudi sponzorska sredstva in pomoč.

Za projekt z Zavodom Janeza Levca so bila evropska sredstva pridobljena prek razpisa, za prenovu vrtčevskega igrišča pa je bilo organiziranih več dogodkov, na katerih je širša lokalna skupnost z zbiranjem sredstev sofinancirala prenovu, kar je bil lokalni primer množičnega financiranja – *crowdfundinga*. ✕

Foto: ©Pazi!park

Pumpnca

Alenka Korenjak, Blaž Habjan

Pobudnik: Zavod Zora

Lokacija: Župančičevo sprehajališče, Novo mesto

Trajanje: od junija 2013

Povezave: <http://www.pumpnca.si/>

Novo mesto: Zavod Zora je bil leta 2013 ustanovljen kot nevladna organizacija, katere namen je delovanje na področju urejanja prostora. Na nacionalni ravni je aktivni partner v Mreži za prostor, lokalno pa redno spremlja in se odziva na načrtovanje in izvajanje dejavnosti urejanja prostora v občini. Proaktivno nastopa predvsem pri animiranju prebivalcev, da v rekreativne namene izkoristijo reko Krko kot naravno danost, ki lahko bistveno prispeva h kakovosti bivanja v mestu.

S tem namenom so se lotili preureditve degradiranega prostora okoli stavbe črpališča za vodo Slovenskih železnic, Pumpnce. Ta se nahaja ob sprehajalni poti ob Krki, vendar je bila skupaj z okolico dolga leta povsem zanemarjena. S Slovenskimi železnicami so junija 2013 sklenili petletno najemno pogodbo. Formirala se je ekipa prostovoljcev, ki

se je sproti širila in skozi številne delovne akcije je v dveh delovnih sezonah svoje delo prispevalo 32 prostovoljcev.

Neposredni cilj je oblikovati točko, ki bo prebivalcem nudila razlog za krajši sprehod in potrebni »dnevni odmerek uživanja narave« le 15 minut hoje od središča mesta. Oblikovali so prireditveni prostor, zgradili toaletne prostore in

s postavitvijo splava uredili dostop do reke.

Aktivnosti in prenova se financirajo z opravljanjem tržnih dejavnosti, nekaj sredstev pa so pridobili tudi na razpisu ob 650-letnici Mestne občine Novo mesto.

Program na Pumpnci narekuje enota Knjižnice pod krošnjami in Info točka Mreže za prostor. Trenutno urejajo literarno pot na Župančičevem sprehajališču, ki vključuje prenovu klopi in zapis verzov Otona Župančiča nanje. Do konca poletja nameravajo v okviru projekta »650 zank – prepletanje niti ob Krki« obleči manjši gozdiček akcij v pletenine, ki jih bodo prostovoljci na več delavnicah spletli na Pumpnci.

Aktivnosti zavoda žanjejo v glavnem odobravanje tako prebivalcev kot občinske uprave. Želje upravljalcev o sami uporabi prostora so se uresničile. Na prostoru se zadržujejo zelo različne skupine ljudi (mladi, stari, družine, posamezniki različnih socialnih statusov itd.). Razveseljiv je odgovoren odnos uporabnikov (bralcev, igralcev šaha, kopal-

cev v bližnji reki, piknikašev, mimoidočih sprehajalcev, lastnikov psov) do prostora. Do zdaj ni bilo omembe vrednih nasilnih izpadov ali vandalizma.

Morda takšen odnos potrjuje pravilo »razbitega okna«. Čeprav je bil prostor oblikovan brez pretiranih posegov na način, da daje občutek svobode (neurejenosti), se v zavodu trudijo, da ostaja čist in urejen. To očitno spoštujejo

tudi uporabniki, s katerimi se vzpostavlja sproščen odnos, ki temelji na zaupanju in vključevanju v samo delo na prostoru. Tako je bila oblikovana prvotna skupina prostovoljcev, ki danes tvori tudi upravljalško ekipo. Zaupanje se vzpostavlja tudi tako, da se večino opreme ne zaklepa (dostop do splava, viseče mreže, knjige, šahovske figure, ...) in je na voljo vsem tudi v času, ko skrbniki niso prisotni. ✕

Foto: Arhiv Pumpnca

Začasna raba prostora

Marko Peterlin, Urška Jurman in Senka Vrbica

Prazne stavbe in zapuščena zemljišča v mestih se včasih spremenijo v žive in dinamične prostore, prostori propadlih investicij pa v prostore neformalnih ekonomij, klubskega življenja, športnih in kulturnih aktivnosti, inkubatorje zagonskih podjetij in podobno. K temu pogosto ključno pripomore začasna raba prostorov kot vmesna raba, ko se je določena namembnost prostora iztekla, nova pa se še ni vzpostavila. Medtem ko prazni prostori pogosto prispevajo k degradiranju svoje širše okolice, začasna raba prostor oživlja in mu vsestransko vrača vrednost.

Zato ne preseneča, da so priljubljenosti začasne rabe prostorov tudi pri nas pogosto hitreje izkoristili zasebni kot javni lastniki nepremičnin. Med tokrat predstavljenimi primeri prevladujejo prostori v zasebni lasti, pri čemer je posebej zanimivo, da gre za lastnino podjetij v stečaju. Ker pri tem vendarle ne gre za vsesplošno prakso stečajnih upraviteljev, bi opisani zgledi lahko služili kot dobrodošli primeri dobre prakse tudi za mnoge druge

propadle investicijske projekte pri nas, ki so končali bodisi v stečaju bodisi v lasti Družbe za upravljanje terjatev bank.

Pri tem bi bilo potrebno na podlagi izkušenj iz tujine, kjer začasna raba žal pogosto nastopa v vlogi načrtnega gentrifikatorja, ob koristih lastnikov nepremičnin skrbeti tudi za dolgoročne koristi uporabnikov prostorov, ki vanje vlagajo zlasti svoj čas in socialni kapital, ter predvsem za dolgoročne javne koristi v

povezavi z razvojem mest. Za delovanje in razvoj mesta namreč prazni prostori predstavljajo večstransko izgubo. Občina ne dobi dajatev od dejavnosti, okoliško lokalno gospodarstvo, kot so trgovine, lokali, kolesarski in drugi servisi, pa nimajo strank. Stroški za vzdrževanje in obratovanje enake mestne infrastrukture se porazdelijo med manj uporabnikov in so zato višji. Družbeno povezanost otežuje večje razdalje med dejav-

nostmi in med prebivalci, kar pomembno zmanjšuje socialni kapital širšega območja. Težava je tudi vzdrževanje okolice, saj so prebivalci in uporabniki prostorov njeni ključni skrbniki. Pazijo, da stvari delujejo, da je javni prostor urejen in skrbijo za osnovno varnost.

Prav zaradi posrednih javnih koristi začasne rabe prostora bi ob upoštevanju koristi za lastnika začasna raba morala postati bistveno bolj pogosta še posebej pri javnih lastnikih nepremičnin. In čeprav je tudi pri nas znanih precej zglednih tovrstnih primerov – naj omenimo le Onkraj gradbišča v Ljubljani

in Tkalko v Mariboru – pri tem zaradi kompleksnosti javnega upravljanja pogosto stoji na poti vrsta resničnih in navideznih ovir, prostori v lasti občin in države pa so včasih tudi več let prazni. Mreža za prostor je zato v začetku leta 2015 pripravila analizo začasne rabe nepremičnin v javni lasti, v okviru katere je bil izveden tudi niz intervjujev po petih izbranih občinah. Na podlagi te analize ter intervjujev, s pomočjo katerih smo pripravili opise primerov, je v nadaljevanju naštet tudi vrsta priporočil za spodbujanje začasne rabe prostora. ✕

Viri:

<http://www.mladina.si/166033/zacasne-resitve-za-trajne-ucinke/>

<http://prostorisodelovanja.si/moc-zacasne-rabe/>

<http://mrezaprostor.si/kako-spodbuditi-zacasno-rabo-nepremicnin-v-javni-lasti/>

Salon uporabnih umetnosti, Maribor. Foto: Urban Jeriha

Priporočila uporabnikom – fizičnim osebam

- Povežite se s somišljeniki oz. z drugimi s sorodnimi idejnimi stališči ter komplementarnimi potrebami po rabi prostora.
- S pomočjo Zemljiške knjige in bližnjih prebivalcev poiščite lastnika in sklenite dogovor o rabi prostora.
- Začasno rabo prostora lahko pričnete in testirate z enkratnim dogodkom.
- V pogodbi zagotovite, poleg določitve predmeta rabe in trajanja rabe, pošteno in jasno opredelitev namer pogodbenih strank in dejanskega stanja (stanje prostora, kakšne dejavnosti bo uporabnik izvajal v prostoru); kakšne potencialne nevarnosti izhajajo iz prostora in seznanjenost uporabnika z njimi; krog oseb, ki bo prostor uporabljal, ter medsebojnih pravic in odgovornosti (tudi za morebitno škodo). Dobro je če pogodbo pred podpisom pogleda pravnik.
- Akcije čiščenja in urejanja prostora ter njegove okolice lahko organizirate kot javne dogodke in preko njih komunicirate svoje načrte in širite svojo podporno skupnost.
- Če souporabljate prostor z drugimi, skupaj oblikujte enostavna pravila o souporabi in soupravljanju prostora. Pravila v teku časa prilagajajte na osnovi pridobljenih izkušenj.
- Komunicirajte navzven rabo/vsebinsko vašega prostora (info tabla, plakati, spletno mesto, FB ipd.) in organizirate vsaj občasne javne dogodke, četudi prostor ni mišljen kot prireditveni prostor. Vpetost vašega prostora/dejavnosti v širši lokalni prostor je pozitivno, saj s tem pozitivno vplivate na pestrost življenja v soseski in širite podporno skupnost.
- Vsaka dejavnost ne sodi v vsak prostor.
- Aktivirajte se! Bodite dober in odgovoren uporabnik! Srečno!

Priporočila nevladnim organizacijam

- Pridobite status, da vaša organizacija deluje v javnem interesu na področju njenih primarnih dejavnosti. Status vam bo povečal možnosti za brezplačno začasno rabo prostora, saj se občine običajno sklicujejo na 30. člen *Zakona o stvarnem premoženju občin in samoupravnih lokalnih skupnosti*, na osnovi katerega lahko nepremično premoženje, ki ga začasno ne potrebuje noben uporabnik, da v brezplačno

uporabo z neposredno pogodbo, med drugim tudi »nevladnim organizacijam, ki delujejo v javnem interesu, za opravljanje dejavnosti, za katero so ustanovljen« in socialnim podjetjem, pri čemer se morajo upoštevati pravila o državni pomoči. V kolikor pridobitev statusa ni mogoča ali pa bi bila časovno neskladna z vašimi načrti, se sklicujte na dobesedno formulacijo v 30. členu, kjer ni govora o »statusu delovanja v javnem interesu«, temveč o tem, da mora vaša organizacija delovati v javnem interesu; slednje lahko dokazujete z vašim programom, financiranjem z javnimi sredstvi ipd.

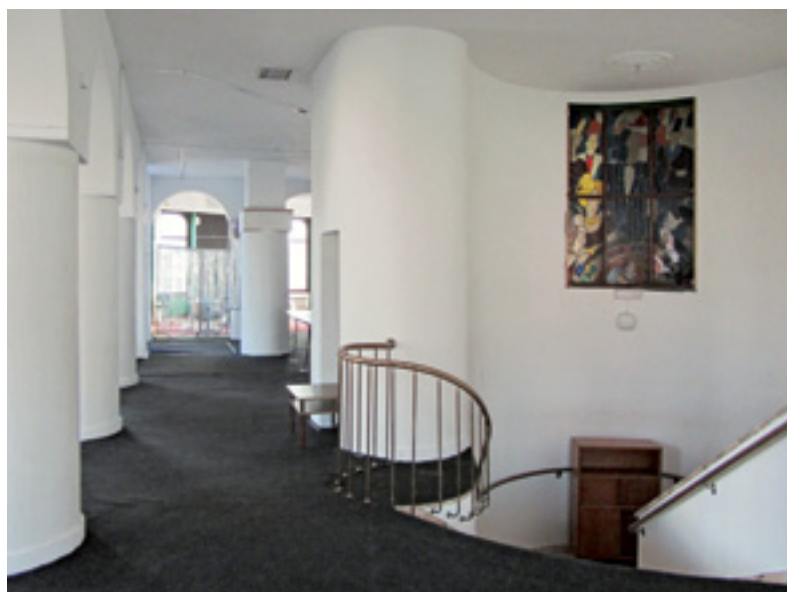
- Če ni možno pridobiti brezplačne začasne rabe, bi bil možen tudi najem prostora po nižji najemnini od tržne vrednosti; pri tem se lahko sklicujete na 28. člen istega zakona, po katerem je možna oddaja nepremičnin v lasti občine pod ocenjeno vrednostjo, namenjeno poslovni dejavnosti, zlasti dejavnosti domače in umetnostne obrti, ter kulturni dejavnosti, pri čemer je merilo za izbor najugodnejšega ponudnika ekonomsko najugodnejša ponudba skladno z *razvojnimi programom samoupravne lokalne skupnosti* in pravili glede državne pomoči.
- Regionalna stičišča nevladnih organizacij naj več pozornosti namenijo sistematičnemu dogovarjanju z občinami za zagotovitev prostorov (za začasno rabo) v korist NVOjev. Regionalna stičišča ali pa posamezna NVO (s statusom v javnem interesu) so lahko tudi posrednik med lastnikom nepremičnine in uporabnikom/uporabniki; ta vmesna organizacija lahko izvede pregledne postopke izbora in bolj nadzira dejansko rabo prostora in s tem razbremeni lastnika. Vloga take organizacije je lahko tudi identifikacija praznih in/ali degradiranih nepremičnin primernih za začasno rabo.
- NVOji lahko pri uporabi nepremičnin svojo profesionalnost izkazujejo kot zaupanja vredni uporabniki.

Priporočila občinam

- Občina naj proaktivno podpira začasno rabo, tako skozi poznavanje prostora in s spremljanjem stanja na terenu kot z ukrepi prostorskega načrtovanja in z drugimi ukrepi.
- Občina naj ima dobro javno dostopno evidenco svojih nepremičnin. Aktivno naj spremlja tudi stanje praznih in/ali degradiranih nepremičnin

zasebnih lastnikov; lahko je tudi posrednik med lastniki in zainteresiranimi uporabniki.

- Občina naj ima sprejet razvojni program občine (28. člen *Zakona o stvarnem premoženju države in samoupravnih lokalnih skupnosti*), s katerim bi določila razvojne prioritete občine in temu skladno strategijo ravnanja z nepremičninami, ki bi sledila strateškim usmeritvam občine.
- Občina naj upošteva načelo gospodarnosti (4. člen *Zakona o stvarnem premoženju države in samoupravnih lokalnih skupnosti*) v najširšem – ne le v ozkem smislu prodajne cene ali najemnine, saj tudi prazna neuporabljena nepremičnina stane. Občina naj določi kriterije gospodarnega ravnanja z nepremičninami, kjer ni glavno merilo cena najema (lahko v razvojnem programu občine).
- Občina naj določi jasna merila za izbor uporabnikov – nevladnih organizacij in socialnih podjetij za brezplačno rabo ali najem po nižji ceni – in uporabnike pridobi z izvedbo ustreznih razpisov in presoje izpolnjevanja meril; pri tem lahko pomembno partnersko vlogo odigra regionalno stičišče nevladnih organizacij (pregled potreb nevladnih organizacij).
- Občina naj določi strateške ukrepe za vzpodbuditev opuščanih nepremičnin k oddajanju v začasno rabo (in prenovi) nepremičnin: npr. z odmero nadomestil za uporabo stavbnih zemljišč (tako da se nadomestilo ob prepustitvi v začasno rabo zniža sli celo oprosti plačila) ali z odmero komunalnih taks; ukrep naj bo na območjih, kjer je občina najbolj zainteresirana za ureditev razmer določen tako, da bo to pravično tudi do obstoječih urejenih nepremičnin.
- Zaradi morebitnega tveganja stroškov izselitve ali škode se lahko predhodno preverijo možnosti komercialnega zavarovanja rizika, ki ga krije najemnik/uporabnik; v primeru potrebne izselitve se išče rešitev začasne rabe za NVO v drugih prostorih; tudi pri dodeljevanju sredstev občine za NVO je lahko razpisni pogoj ta, da ima NVO plačane vse stroške, vezane na prostore v začasni rabi, ki so v lasti občine.
- Občina naj glede morebitne odškodninske odgovornosti posebno skrbnost posveti temu ob sklenitvi pogodbe z ustreznimi pogodbenimi določili.
- Občina naj se dogovarja s stečajnimi upravitelji in jih spodbuja k začasni rabi nepremičnin v stečaju.

Salon uporabnih umetnosti, Maribor. Foto: Urban Jeriha

Salon uporabnih umetnosti

Marko Peterlin

Lokacija: Glavni trg 1, Maribor, nekdanji Casino, še prej Velika kavarna

Pobudnik/upravljalet/uporabniki: Kooperativa Peron z.o.o.

Trajanje: od pomladi 2013

Lastnik prostora: Casino Maribor d.d. – v stečajju; najemna pogodba sklenjena s stečajno upraviteljico

Povezava: <https://www.facebook.com/SALON.maribor>

Skupina vrhunskih ustvarjalcev z različnih področij ustvarjalnih dejavnosti, ki so že predhodno sodelovali, se je pomladi 2013 povezala v zadrugo in ustanovila Kooperativo Peron. Vodila jih je želja po sodelovalnem delovnem okolju in avtonomnem delovanju. Pri tem podvigu je bila ključna spodbuda podporno okolje, ki ga je nudil takrat novo ustanovljeni Center alternativne in avtonomne produkcije (CAAP), in skupnost, ki se je vzpostavila okoli CAAP in je na enem mestu nudila vse informacije o formalizaciji sodelovanja v okviru zadruge ter osnovno podporo pri njeni vzpostavitvi.

Na samem začetku sodelovanja je dobro motivacijo predstavljal tudi večji skupni projekt članov zadruge.

Sočasno s formaliziranjem sodelovanja so iskali tudi prostor za svoje delovanje. S prostori nekdanjega Casinoja so se spoznali v okviru projektov, ki so jih kasnejši člani Perona izvajali v okviru programa Evropske prestolnice kulture v letu 2012. Poleti 2013 so našli prostore na Glavnem trgu 1 v dveh etažah v skupni površini okoli 730 m². Prostor, ki je bil v zelo slabem stanju, so s skrbno izbrano kombinacijo sodobnega in vintage interierja prenovili pretežno z lastnim delom.

Sprva si je skupina želela v prostorih urediti delavnice in

trgovinski prostor, ki ponuja sodobne slovenske oblikovalske produkte, a so nato prostor in pričakovanja javnosti v zvezi z njim narekovali dopolnitev dejavnosti s takšnimi, ki prostor odpirajo najširši javnosti. Poglavitne dejavnosti, ki se odvijajo v Salonu uporabnih umetnosti, so tako trgovina s konceptom, kavarna in pester kulturni program. V trgovini, ki se prepleta s kavarno oziroma družabnim prostorom v pritličju, je mogoče kupiti izdelke lokalnih/slovenskih, tudi hišnih oblikovalcev in oblikovalsko izbrane rabljene kose notranje opreme. Isti prostor je v kavarniškem vzdušju namenjen tudi kulturnim dogodkom, posebej velike pa gosti večji

prostor v nadstropju, ki ga morejo le redko uporabiti. Letno se v salonu zvrsti okoli 100 kulturnih dogodkov, od predstavitev knjig in delavnic do vrhunskih koncertov. Četrta dejavnost, ki se prav tako odvija v salonu, je osnovna dejavnost Kooperative Peron, ustvarjanje presežnih komunikacijskih produktov.

Osnovni način upravljanja sledi načelom združnega delovanja in ga pravzaprav določa že Zakon o zadrugah. Gre za soočanje članov zadruge o vseh pomembnih vprašanjih delovanja zadruge. Zelo pomembna je odprtost, ki pa ima zaradi poslovnih razlogov svoje omejitve pri sprejemanju novih članov. Redni sodelavci Salona uporabnih umetnosti

Foto: Matjaž Wenzel

se srečujejo na tedenskih sestankih.

Težava prostora Salona uporabnih umetnosti so izjemno visoki obratovalni stroški in nezmožnost uporabe celote prostorskih kapacitet. Prihodki, s katerimi se pokrijejo stroški prostora in dela, izhajajo pretežno iz tržne dejavnosti kavarne in v manjši meri trgovine s konceptom. Kulturni program iz vstopnin nikakor ne pokriva lastnih stroškov, saj si kooperativa prizadeva za korektno plačilo ustvarjalcem programa in levji delež produkcijskih stroškov prevzema nase. Čeprav je kulturni program tudi v javnem interesu, je projektno sofinanciranje občine pičlo, zaradi prostorskih omejitev

pa je širjenje števila zainteresiranih gostov nemogoče. Po drugi strani pa je javno financiranje pomembno predvsem skozi program javnih del, s pomočjo katerih so v saloju lahko zaposlili dve novi sodelavki.

Salon se skozi programsko odprtost in skupnostno razvojno naravnost dobro povezuje z drugimi urbanih akterji v Mariboru, obenem pa si prizadeva postati pomemben prostor trajnega ustvarjalnega kulturnega srečevanja. Prostor je zaradi zgodovinske pomembnosti za kulturno življenje mesta kot zaradi izjemne lokacije močno vplival na izbor dejavnosti, ki se v njem odvijajo. ✕

Tkalka

Marko Peterlin

Hiša s tematiko - alternativna poslovna stavba

Lokacija: Tkalski prehod 4, Maribor, osrčje starega centra

Trajanje: od maja 2014

Povezave:

www.facebook.com/tkalka.weaver<http://brazde.org/2015/caap/tkalka-sodelovalni-prostor/>

Maribor: Tkalka je alternativna poslovna stavba v osrčju Maribora, ki je leta 2014 odprla svoja vrata množstvu organizacij, iniciativ in posameznikov. Prostore nekdanjega Galenskega laboratorija, ki so v lasti Mestne občine Maribor in pred tem več kot pet let niso bili v uporabi, so organizacije prevzele v uporabo julija 2014, ko jih je občina oddala v najem za namene razvoja turizma, podjetništva, socialnega podjetništva in združništva ter za razvoj družbenih inovacij.

Foto: Marko Peterlin

Pobuda za skupne delovne prostore je prišla s strani organizacij, ki so pred tem plačevale visoko najemnino, organizacij, ki niso bile sposobne same najemati svojih prostorov, s strani uporabnikov programa *desk-sharing* v nekdanjih prostorih CAAP na

Studencih ter posameznikov, ki na trgu niso našli primernih prostorov. Začetki dogovorov z Mestno občino Maribor sicer segajo še v čas Evropske prestolnice kulture v letu 2012, ko pa do uspešnega dogovora ni prišlo. Po večletnih prizadevanjih in dogovorih je Mestna

občina Maribor kot lastnica stavbe pogodbo o uporabi in upravljanju stavbe podpisala 19. maja 2014 z Zavodom za turizem Maribor - Pohorje. Ta je kasneje na razpisu stavbo oddal v najem štirim upravičencem: Fundaciji za izboljšanje zaposlitvenih možnosti

Prizma, Centru alternativne in avtonomne produkcije (CAAP), socialno-kulturnemu združenju nemirnih in aktivnih Frekvenca ter Inštitutu za razvoj biotske pestrosti in ekološke kulture. Upravičenci so pogodbo o brezplačnem najemu podpisali za pet let, pri čemer so zavezani plačevati vse obratovalne stroške stavbe, pogodbe med končnimi uporabniki in štirimi upravičenci pa so sklenjene za dobo treh let. Trenutno v objektu deluje več kot 25 organizacij in socialnih podjetij oziroma zadrug ter prek 20 uporabnikov programa *desk-sharing* (samozaposleni, manjše organizacije, podjetniške iniciative), skupaj prek 100 posameznikov.

Novi uporabniki prostorov so z minimalnimi lastnimi sredstvi, s pomočjo sponzorjev in donatorjev, ki so jih uspeli privabiti k sodelovanju, ter z vloženim prostovoljskim delom svojih zaposlenih in drugih opravili osnovna obnovitvena dela, očistili, pobelili ter usposobili in opremili za delovanje cca. 2500 m² prostorov. Tekom poletja 2014 je bilo v zgradbo vloženih več tisoč ur prostovoljskega dela posameznikov iz organizacij, ki delujejo v prostorih, ter drugih prostovoljcev. Tkalka je tako že v procesu nastajanja postala sinonim za tkanje novih povezav, sodelovanje, soustvarjanje, nove priložnosti in možnosti za skupno delovanje.

Tkalka na 2500 m² površine deluje kot podporno okolje družbeno angažiranega dela in življenja v prepletanju podjetništva, socialnega podjetništva, zadružništva, turizma,

družbenih inovacij, razvojnih programov ter raznolikih programov nevladnih organizacij: socialno-kulturni, mediji, prehrana, stanovanjska vprašanja, manjšine, ... Skozi pester splet dejavnosti med pisarnami, hodniki in stopnišči v njej vznikata nova platforma družbenih odnosov, v katerih se vzajemno razvijata sodelo in družbeno življenje.

Za financiranje delovanja sicer skrbi vsak uporabnik prostorov posebej, pri čemer pa si uporabniki delijo še precej več kot zgolj obratovalne stroške stavbe. Po eni strani gre za souporabo tehnične opreme, kot so tiskalniki, fotokopirni stroji, projektorji, po drugi strani za souporabo prostorov, kot so čajne kuhinje, sejne sobe, učilnice, po potrebi pa gre tudi za medsebojno pomoč v delu, kadar jo kdo potrebuje. Seveda pa se organizacije in posamezniki v Tkalki povezujejo tudi prek skupnih projektov in dejavnosti, saj se njihovo delovanje pogosto dobro medsebojno dopolnjuje.

Delovanje Tkalke je močno vpeto v lokalni kontekst Maribora. Po eni strani se zainteresirani vključujejo sami prek rednih aktivnosti in dogodkov, po drugi strani pa so bila na primer skoraj vsa socialna podjetja v mestu v neki fazi v stiku z organizacijami v Tkalki. Skozi prostor za sodelo so na voljo tudi delovni prostori za organizacije, ki se ukvarjajo s sorodnimi dejavnostmi. Tkalka je postala tudi neke vrste središnja točka za socialna podjetja in zadrage, ki se nahajajo v neposredni bližini v središču Maribora in s kateri-

mi imajo organizacije v Tkalki tesne programske vezi.

Upravljanje stavbe v tako kompleksnem spletu odnosov med organizacijami in posamezniki prinaša izzive, ki so jih uporabniki prvo leto razreševali po potrebi na rednih sestankih, po slabem letu pa se je oblikoval programski svet Tkalke. Programski svet obravnava tehnična vprašanja, program in vsebine stavbe (sodelo, javni dogodki, podporno okolje) ter odnose z javnostmi in povezovanje skupnosti.

Vzpostavljanje in vzikovanje skupnosti je proces, ki zahteva veliko pozornosti – ljudje se utrudijo, skorajda že obupajo, zato potrebujejo spodbudno okolje in možnosti, da lahko ustvarjajo. Veliko različnih profilov na enem kupu prinaša možnosti dopolnjevanja storitev in izdelkov, saj lahko vse, kar potrebuješ, najdeš na enem mestu. Povezovanje tako ne temelji le na prijetnem okolju, temveč tudi na skupnih interesih. Uporabniki drug drugega potrebujejo tudi za medsebojno zagotavljanje plačanega dela, ki je zaradi nekaterih deljenih vrednot in načel bolj zadovoljujoče kot naključno plačano delo.

Pomemben dejavnik skupnega delovanja je tudi vzpostavljanje kanalov komunikacije. V ta namen po eni strani služijo interaktivne table v stavbi, po drugi strani pa tudi skupina za komuniciranje, ki je namenjena komunikaciji glede skupnega dela. Pomembno je tudi aktivno spodbujanje posameznikov, da se ne zapirajo v pisarne, temveč se o svojem delu pogovarjajo z drugimi uporabniki. ✖

Foto: Marko Peterlin

Priporočila

- **VKLJUČEVANJE IN KOMUNIKACIJA** – čim bolj odprt prostor sodelovanja, kjer se lahko posamezniki in organizacije povezujejo in vključujejo; jasno postaviti pogoje in dolžnosti pri vključevanju, a dopuščati in odpirati prostor za prispevanje
- **PREMIČNOST IN PRILAGODLJIVOST** – prostor naj omogoča čim lažje prilagoditve, oprema naj bo enostavna in premična po prostoru, da povečamo možnost (upo) rabe, ljudje si radi sami opremijo in naredijo funkcionalen prostor, vendar je pomembno obdržati enotno noto skupnih prostorov – potrebujemo nekoga z občutkom:
- **KAR SE IMA ZGODITI, SE BO ZGODILO** – ne pritiskajte, ne pospešujte, kadar ni smiselno. Skupna raba prostora tako številčne skupine ljudi je proces. Skupnost počasi nastaja in se krepi.

Viri:

Odziv uporabnikov Tkalke na vprašalnik

<http://brazde.org/2015/caap/tkalka-sodelovalni-prostor/>

Najemniki stavbe po razpisu:

- Fundacija za izboljšanje zaposlitvenih možnosti Prizma, ustanova
- Center alternativne in avtonomne produkcije, socialno podjetje
- Frekvenca, socialno-kulturno združenje nemirnih in aktivnih, socialno podjetje
- Inštitut za razvoj biotske pestrosti in ekološke kulture, socialno podjetje

Podpisniki Partnerskega sporazuma organizacij podpornega okolja v Tkalki:

- Zavod za turizem Maribor - Pohorje, javni zavod
- Fundacija za izboljšanje zaposlitvenih možnosti Prizma, ustanova
- Združenje Center alternativne in avtonomne produkcije, socialno podjetje
- Združenje slovenski forum socialnega podjetništva, socialno podjetje
- CitiLab, Zavod za razvoj kreativnih tehnologij Maribor
- Raz:um, raziskovalno-razvojno in umetniško središče Univerze v Mariboru
- Ekonomski inštitut Maribor d.o.o., PE Center razvoja človeških virov

Foto: Marko Peterlin

Cirkulacija²

Urška Jurman

Interdisciplinarni in večmedijski center za produkcijo in predstavljanje tehnološko podprte umetnosti

Pobudniki: Člani umetniškega kolektiva Cirkulacija²

Lokacija: Cirkulacija², Tobačna 5, prostor nekdanje grosistične prodaje Tobačne tovarne, Ljubljana

Trajanje: Od 1. julija 2014

Lastnik stavbe: Podjetje IMOS-G (trenutno v stečaju)

Razmerje med uporabnikom in lastnikom: najemna pogodba

Povezave:

www.cirkulacija2.org

<http://www.youtube.com/user/iftoto23#g/u>

<http://www.youtube.com/profile?user=1Savski#g/u>

<https://www.facebook.com/Cirkulacija2>

Ljubljana: Konec leta 2013, po večletnem delovanju v nekdanji tovarni Rog, so (infrastrukturne) potrebe umetniškega kolektiva Cirkulacija² prerasle zmoglosti, ki jih je nudila prekarna situacija začasne rabe tovarne Rog, v kateri ni niti delujoče električne napeljave. Izračuni stroškov električne energije, ki so jo v Rogu pridobivali s pomočjo agregata na bencin, so ob vse večji dejavnosti postajali previsoki v primerjavi s stroški najemanja bolj opremljenih delavniških/skladiščnih prostorov. Polletno iskanje novega prostora, ki bi ustrezal potrebam produkcije in javnih dogodkov s področja tehnološko podprte umetnosti, se je sklenilo z najemno pogodbo z lastnikom območja Tobačne tovarne za 1,5 leta z možnostjo podaljšanja. Mesečna najemnina in stroški prostora (brez gretja in vode) v velikosti 500 kvadratnih metrov znašajo okoli 600 evrov, ki si jih deli pet stalnih in kakšen občasen uporabnik. Prostor je razdeljen na delavnico (okoli 100 m²) in večji prostor (400 m²), ki ga v pretežni meri ohranjajo odprtega za rekonfiguracije v primeru javnih dogodkov.

Kolektiv in prostor Cirkulacija² je nastal iz potreb umetnikov (sprva so bili to Ksenija Čerče, Stefan Doepner, Majda Gregorič, Boštjan Leskovšek, Borut Savski), da bi si delili delovni prostor in opremo, ki jo je imel vsak na voljo, ob tem pa sestavili posamezne izkušnje v skupno izkušnjo. Na ta način Cirkulacija² že od leta 2007 zagotavlja svojstveno platformo za razvoj tehnološko podprte umetnosti v Sloveniji in seveda za osebna znanja. Prvi prostor, ki so ga umetniki uporabljali od leta 2007 do sredine 2014, v nekdanji tovarni Rog, je zadoščal za zagon leta, v katerih je skupina intenzivirala svoje dejavnosti in se registrirala kot Društvo za interdisciplinarnost, samoprodukcijo in cirkulacijo sodobne umetnosti. Z novim prostorom

je skupina dobila primernejši prostor za javne dogodke ter ugodnejše pogoje za ambicije, da bi ob umetniškem udejstevanju okrepila tudi dejavnosti na področju prototipiranja in razvoja *custom-made* proizvodov. Slednje je bilo vsaj deloma pogojeno z nestalnim in nizkim projektnim financiranjem s strani države in mesta in s potrebo po iskanju dodatnih virov financiranja, onkraj prekomernega zasedanja v osebne finance. Zato v zadnjih letih pospešeno vzpostavljajo možnosti za razvoj in trženje tehnoloških storitev in izdelkov vezanih na področja njihovih znanj in dejavnosti (robotika, MIDI-vmesniki, dinamični zvočni sistemi ipd.). Na ta način si želijo še naprej sami ustvarjati pogoje za obstoj in razvoj Cirkulacije².

Pri svojem delovanju skupina poudarja pomen samoorganizacije in samoprodukcije, ki ju razume kot ustvarjanje lastnih pogojev za svoje delovanje – od produkcije do javne predstavitve – z namenom ohranjanja čim večjega nadzora nad avtorsko-umetniškimi izrazi in principi delovanja. Samoorganizacija in samoprodukcija pa ne pomenita samozadostnosti, vsekakor pa tudi večjo pazljivost pri izbiranju partnerjev v koprodukcijah projektih. Drug pomemben koncept, s katerim Cirkulacija² označuje svoje delovanje je platforma, ki je v prvi vrsti socialna platforma, praksa medsebojnega (dogovornega) sodelovanja v rabi in upravljanju prostora ter v skupnih umetniških projektih.

Njihovi javni dogodki so znani kot spoj umetnosti, kulinarike in druženja, a vse skupaj je daleč stran od trendovskih »iventov«. V letih med 2010 in 2013 so še v tovarni Rog in na drugih partnerskih lokacijah izvajali serijo mini festivalov Cirkulacija²: *Platforma za totalno umetnost*. Od leta 2014 dalje pa v novem prostoru v Tobačni izvajajo *Hrup smo mi*, ki je progresivna – iz leta v leto razvijajoča se – serija letnih festivalov, ki potekajo vsakič pod drugo temo (Prostor časa, Kulturni vmesniki). Za razliko od predhodnih let se sedaj tudi na javnih dogodkih vedno bolj osredotočajo na razvoj, izdelavo in uporabo/testiranje lastnih naprav. Samoprodukcija in samoorganizacija za Cirkulacijo² namreč pomeni tudi, da sami izdelujejo naprave in inštrumente, ki jih uporabljajo v svojih projektih; še več, sami izdelujejo celo naprave za izdelovanje naprav (kot je npr. CNC rezkalnik). Horizontalnost, sodelovanje, souporaba in soupravljanje pa se od leta 2014 kot del festivala *Hrup smo mi* zgoščeno materializirajo tudi v vzpostavljanju lastnega intermedijskega naravnane sistema, ki je vezan na zvok in svetlobo ter prostor; vsi (zvočne, svetlobne) naprave in inštrumenti oz. umetniki, ki z njimi rokujejo, so med seboj povezani s pomočjo računalniškega sistema v celovit sklop, s katerim eksperimentirajo, »soupravljajo« in pri tem iščejo ravnotežje med posameznim/individualnim in skupinskim/celostnim umetniškim izrazom.

V povezavi s prakso Cirkulacije² je njen član Borut Savski v intervjuju navedel stremelje k *Začasnim avtonomnim conam*, kot jih je opredelil ameriški avtor in anarhist Hakim Bey. Bey namesto širših družbenih sprememb opozarja na možnost in pomen začasnih oziroma vzporednih realno-

sti, ki so zgodovinsko gledano sicer omejenega roka trajanja in nepomembne, za rok trajanja človeškega življenja pa popolnoma možne, realne in zadovoljive. ✕

Vir:

Intervju z Borutom Savskim in Stefanom Doepnerjem

Razširjena Cirkulacija². Foto: Matjaž Rust

Foto: Arhiv Cirkulacija²

Foto: Arhiv Cirkulacija²

Foto: Arhiv Cirkulacija²

Stanovanjske skupnosti

Marko Peterlin, Blaž Habjan

Kje so stanovanjske kooperative?

O stanovanjskih kooperativah, ki so v razvitih državah najbolj pogoste oblike stanovanjskih skupnosti in praviloma za javnimi stanovanjskimi skladi tudi glavne ponudnice najemnih stanovanj po ugodnejši ceni, se v zadnjih letih pri nas veliko govori. S stališča skupnostnih praks in njihove večje vloge v stanovanjski politiki je to dobro in je morda tudi posledica prizadevanj nevladnih organizacij, zbranih v Mreži za prostor. Moramo pa priznati, da doslej pri vzpostavljanju primerne okolja za razvoj tovrstnih stanovanjskih skupnosti in neprofitnih najemnih stanovanj kot resne konkurence aktualni stihijski stanovanjski politiki še nismo prišli prav daleč.

Iniciativne skupine se spopadajo s sistemskimi ovirami

Zakaj? Večina iniciativnih skupin, ki so poskušale organizirati stanovanjsko kooperativo, se še vedno spopada z začetnimi težavami: samostojno ali v sodelovanju z javnimi akterji iščejo ustrezno zemljišče ali stavbo potrebno prenove, organizirajo skupino potencialnih zadržnikov, začnejo s pripravo dokumentacije ali iščejo možne vire financiranja. Na vsaki od teh točk naletijo iniciativne skupine na sistemske ovire, zaradi katerih se danes iskalci stanovanj raje odločijo za ustajene poti samostojnega reševanja stanovanjskega vprašanja. Premožnejši jih rešujejo z nakupi stanovanj, nekoliko manj premožni z gradnjo samostojnih hiš po suburbaniziranem podeželju, še manj premožnim ostane življenje pri starših. Tisti, katerim starši ne morejo priskočiti na pomoč, pa se selijo od enega do drugega najemodajalca na neurejenem najemniškem trgu. Vsak od zgoraj opisanih načinov reševanja stanovanjskega vprašanja je z vidika dolgoročnih družbenih stroškov dovolj problematičen, da je z vidika države smiselno podpreti drugačne rešitve: življenje v najemnih stanovanjih, ki so energetsko učinkovita, blizu

služb, ki omogočajo prostorsko prilagajanje različnim oblikam gospodinjstev, trajnostno mobilnost in s katerim stanovalci ponovno napolnijo izpraznjena mestna središča, kar je problem večine slovenskih mest. Vsaj nekaterim od teh rešitev bi se precej lažje približali s stanovanjskimi kooperativami.

Znanilci sprememb

Vendarle ne moremo reči, da se ni nič premaknilo. Po eni strani predlog novega Nacionalnega stanovanjskega programa 2015–2025 uvršča stanovanjske kooperative med nove alternativne oblike bivanja, ki bi lahko pripomogle k doseganju ciljev za izboljšanje stanovanjske oskrbe. Kot je zapisano, predstavljajo kooperative možnost gradnje cenovno dostopnih najemnih stanovanj, ki hkrati ustrezajo željam njihovih uporabnikov. Aktivnosti, ki jih predvideva nacionalni program, naj bi bile namenjene preučitvi dodatnih možnosti za izvajanje alternativnih oblik bivanja, informacije pa predstavljene čim širši javnosti. Po mnenju Mreže za prostor gre za bistveno premalo ambiciozne načrte za obdobje naslednjih 10 let. Kar je potrebno preučiti, se lahko preuči v letu ali dveh, slediti bi morali pilotni projekti in podporna shema za iniciativne skupine, po letu 2020 pa bi morale biti stanovanjske kooperative uvrščene med sistemske ukrepe stanovanjske politike, ne med alternativne.

Po drugi strani so stanovanjske kooperative našle pot tudi v Operativni program za izvajanje Evropske kohezijske politike, kjer je v več prednostnih oseh predvidena možnost sodelovanja stanovanjskih kooperativ, bodisi kot upravičencev bodisi kot ciljnih skupin. A obenem ni izrecno predviden noben ukrep, ki bi podprl njihovo vzpostavitev in delovanje.

Kaj dela stanovanjske skupnosti skupnostne?

Čeprav vzpostavljenih primerov stanovanjskih kooperativ pri nas ni, pa ne moremo pristati na tezo, da je v Slo-

veniji vsak raje na svojem in da nismo pripravljeni deliti skupnih prostorov ali storitev, kar je ena od temeljnih značilnosti kooperativ. Obstaja vrsta primerov uspešno delujočih skupnih prostorov v stanovanjskih blokih ali v soseskah, poznani so primeri skupnih storitev, ki jih opravljajo enkrat eni drugi drugi stanovalci za vse stanujoče v bloku. Še posebej pomembno pa je, da obstaja vrsta izkušenj s skupnim upravljanjem stavb, ki je temeljni pogoj za delujočo stanovanjsko kooperativo. Za ilustracijo predstavljamo primer samoorganizacije stanovalcev pri upravljanju večstanovanjske stavbe na Viču v Ljubljani.

Primer samoorganizacije stanovalcev pri upravljanju večstanovanjske stavbe

Stavba s šestimi stanovanji na Viču v Ljubljani je bila zgrajena leta 1962. Že pred letom 2010 so se stanovalci odločili, da bodo stavbo upravljali sami in so odpovedali storitev zunanjega upravnika. Stanovanja so v lasti stanovalcev, ki jih je trenutno 16.

Za potrebe upravljanja stavbe stanovalci niso ustanovili skupne organizacije. Dogovor je, da vsake dve leti stroške obračunava drugo stanovanje in ureja informativno tablo, ki se nahaja pri vhodu. Skupnih prostorov za srečanja nimajo in se sestajajo po potrebi v enem od stanovanj, da se dogovorijo o prioritetah. S srečanji se ne obremenjujejo – če ni v teku kakšnega projekta, ki bi zahteval več usklajevanja, se sestanejo enkrat na dve leti. Tak večji projekt, ki so ga izvedli v zadnjem času, je menjava strehe. Pomembno je bilo, da je lahko vsak sam našel najboljšo ponudbo, potem pa so se dogovorili o nadaljnjih korakih.

Odločitve o delih v stavbi temeljijo na konsenzu. Posledica takšnega načina odločanja je manjša učinkovitost. Po drugi strani pa se sodelovanje vseh zdi pomembno, saj odločitve kasneje bolj držijo, saj se ljudje ne počutijo ogoljufane. Pomembna prednost samoupravljanja stavbe je v tem, da

lahko vsakdo za svoje zamisli poskuša prepričati ostale in če mu uspe, se zamisel izvede.

Spodbujanje razvoja stanovanjskih kooperativ

V katerih smereh bi lahko šli ukrepi javnih politik, da bi kooperative lahko v obdobju po 2020 zares zaživele? Ministrstvu, pristojnemu za socialno politiko, smo predlagali dva konkretna ukrepa, ki bi lahko bila podprta v okviru veljavnega Operativnega programa za izvajanje Evropske kohezijske politike. Omenjeni program na več mestih predvideva izvedbo pilotnega projekta stanovanjskih objektov v svojstvu stanovanjskih kooperativ.

Podporna shema za razvoj stanovanjskih kooperativ

Ker danes delujočih stanovanjskih kooperativ pri nas še ni, bi najprej morali razviti vsestransko sistematično podporo, ki mora na koncu obdobja pripraviti stanovanjske kooperative na pogoje delovanja, v katerih bi lahko delovale kot sistemski instrument stanovanjske politike. Nevladna organizacija ali mreža nevladnih organizacij bi v okviru podporne sheme lahko izvajala aktivnosti, kot so: programi usposabljanj, izobraževanj ter predvsem mentorstva in svetovanja za vse deležnike, organizacija skupin kooperantov in pomoč do faze samostojnega delovanja, organizacija skupin stanovalcev z vključevanjem pripadnikov ranljivih skupin, medsebojno mreženje iniciativnih skupin in delujočih stanovanjskih kooperativ ter pravna, tehnična in komunikacijska podpora.

Razvoj pilotnih projektov stanovanjskih kooperativ

V obdobju do 2020 se bo zaradi dolgih investicijskih ciklov lahko izvedlo le majhno število pilotnih projektov. Ker prvi projekti orjejo ledino na več področjih, ni mogoče pričakovati, da bi se v tem obdobju lahko izvedli brez pomoči iz javnih sredstev. Razumno bi bilo, da bi skupna podpora iz

javnih sredstev dosegla višino, na kakršno bi v prihodnje lahko računali bodoči stanovalci iz naslova stanovanjskega dodatka, kot ga predvideva novi Nacionalni stanovanjski program.

Pričakovanja občin

Podobna pričakovanja glede stanovanjskih kooperativ gojijo tudi nekatere občine. Mestna občina Novo mesto tako meni, da lahko stanovanjske kooperative postanejo pomemben steber stanovanjske politike. Kot ugotavljajo v svojem stališču lahko v primerjavi z drugimi oblikami zagotavljanja stanovanj omogočajo, da bodoči stanovalci neposredno vplivajo na zasnovu, gradnjo in upravljanje stanovanj. Ker stanovanjsko kooperativo sestavlja več članov z različnimi izkušnjami in različnim znanjem, so projekti praviloma inovativni in resnično prilagojeni bodočim uporabnikom. Tuje izkušnje kažejo, da tako nastajajo inovativna in kakovostna stanovanja, ki niso standardizirana zaradi večje varnosti tržne investicije. Praviloma so takšna stanovanja tudi cenejša, saj so pod določenimi netržnimi pogoji deležna različnih javnih olajšav.

Na vsak način na tem področju pričakujejo sistemsko intervencijo države, ki bi vzpodbudila lokalne pilotne projekte, saj je treba vzpostaviti pravni okvir, določiti pogoje in mogoče javne olajšave. Opozarjajo, da je pravni okvir zelo pomemben, saj konceptov skupnega lastništva v Sloveniji trenutno ni enostavno uveljaviti. Zlasti je treba nedvoumno določiti, da gre za neprofitno obliko reševanja stanovanjske problematike, ki prinaša določene olajšave in po drugi strani tudi določene pogoje za delovanje takšnih kooperativ. Vzpostaviti bo potrebno tudi prve kakovostne pilotne projekte, ker bodo le uspešni projekti kasneje sami omogočali razvoj kooperativ. Vsaj v prvi fazi bi bilo za pilotne projekte potrebno zagotoviti primeren vir financiranja, ki bi moral biti ugodnejši od tržnih virov financiranja. ✕

Sodelo

Marko Peterlin, Aidan Cerar

Področje sodela je pri nas v zadnjem letu morda od vseh obravnavanih doživelo celo največji razcvet. Odpira se vedno več coworking prostorov, pogosto delno ali v celoti podprtih s strani občin ali regionalnih razvojnih agencij. V tesni povezavi s podporo mladim podjetnikom in zagonskim podjetjem se odpira tudi vedno več možnosti za finančno podporo na državnih, regionalnih in lokalnih ravneh.

Sodelovanje med skupnostmi in javnimi institucijami je lahko dober temelj začetka delovanja prostora sodela, vendar je pomembno, da je upravljanje s prostorom vsaj delno domena skupnosti uporabnikov, kakor tudi skrb za prostor. Tako se prostori sodela približajo skupnostnim praksam, saj večina prostorov ni le skupni prostor, pač pa tudi skupnost uporabnikov. Pogosto pa razvoj skupnosti – sodelovanje in zupanje med člani – zahteva svoj čas oziroma traja dlje, kot pa urejanje samega prostora sodela. Med bogato ponudbo *coworking* prostorov seveda najdemo tudi takšne, ki jih lahko brez zadržkov uvrstimo med skupnostne prakse. Praviloma gre za primere, kjer je skupnost vsaj v zametkih obstajala pred samim prostorom. Poleg spodaj opisanih

primerov bi želeli med njimi izpostaviti še vsaj Kiberpipo v Ljubljani in Riibo v Izoli, ki ju nismo uspeli podrobneje opisati, a upamo, da nam to vendarle nekoč uspe.

V področje sodela bi lahko uvrstili tudi nekatere primere, ki smo jih opisali v okviru drugih področij. Še posebej

izrazito je prikrivanje s področjem začasnih rabe, saj bi vse tri tam opisane primere, Tkalko, Salon uporabnih umetnosti in Cirkulacijo², lahko obravnavali tudi kot primere prostorov sodela. Prav tako pa bi oba spodaj opisana primera lahko sodila tudi k področju začasnih rabe prostora. ✕

Priporočila

- Pogosto za zagon tovrstnih pobud niso potrebna velika finančna sredstva, temveč je bistvena energija in zanos ljudi, skupnosti, ki pobudo razvijajo.
- Sodelovanje z drugimi skupnostmi je izrazito pomembno za razvoj tovrstnih oblik skupnostnega prostora.
- Ustanovitev in upravljanje tovrstnih prostorov je za pobudnike zahtevna naloga, ki postane ena izmed osrednjih točk njihovega življenja. Zato ne gre podcenjevati angažmaja, ki ga predstavlja ustanovitev in upravljanje skupnostnega prostora.
- Začasna raba prostora je koristna za lastnike, saj jih razbremeni skrbi za prostore in s tem povezanih stroškov. To še posebej velja za stavbe, ki predstavljajo kulturno, spomeniško ali industrijsko dediščino.

KIKŠtarter, Kamnik. Foto: Arhiv KIKŠtarter

KIKŠtarter

Aidan Cerar

Pobudnik: Mladinski center Kotlovnica Kamnik

Lokacija: nekdanja smodnišnica, Kamnik

Trajanje: od pomladi 2015

Povezave:

<http://www.kotlovnica.si/slo/kikstarter>

<https://www.facebook.com/coworkingkamnik>

Kamnik: KIKŠtarter Kamnik je prostor sodela in nekakšen podjetniški center v Kamniku. Nahaja se v prostorih stare smodnišnice, ki smo jo poznali tudi pod imenom KIK Kamnik. Ime prostora oziroma pobude združuje staro identiteto – tovarno smodnika in fenomen Kickstarterja kot simbol nove oblike podjetništva. Del smodnišnice je bil tudi objekt namenjen kulturnim dejavnostim, ki ga je pred leti v upravljanje prevzel Mladinski center Kotlovnica Kamnik.

Pobuda za KIKŠtarter izhaja iz skupnosti, ki se povezuje okrog Kotlovnice s sedežem v sosednji stavbi. Pobudniki in (potencialni) uporabniki so

tako začeli z obnovo notranjih prostorov, lastnik pa jim je ta vložek vstel v najemnino. Ker je bilo potrebno kar nekaj prenavljanja, je KIKŠtarter oproščen

najemnine za naslednje leto. Sicer je KIKŠtarter z delovanjem začel pomladi leta 2015, upravlja pa ga programski svet, ki ga sestavljajo predstavnik Kotlovnice, predstavnik Tehnološkega parka Ljubljana ter predstavnik Občine Kamnik, podžupan in član občinskega sveta. KIKŠtarter je bil deležen določenih finančnih spodbud s strani Občine Kamnik in lokalnega podjetja Elektrina, vendar govorimo o zneskih manjše narave – 5000 evrov. Navdih za KIKŠtarter izhaja iz prvih slovenskih praks sodela, saj so se njegovi pobudniki udeleževali sodela v Kinu Šiška.

KIKŠtarter uporabljajo predvsem lokalni podjetniki. Glavna skupina uporabnikov so mlajši podjetniki, ki ga uporabljajo kot prostor sodela. Sodelo je brezplačno, plačljiva pa je uporaba miz, ki se nahajajo v pisarnah v prvem nadstropju. Poleg sodela nudi KIKŠtarter tudi razne delavnice, ➤

Foto: Arhiv KIKŠtarter

Foto: Arhiv KIKŠtarter

dogodke, predstavitev uspešnih podjetniških zgodb, svetovanja in ostale vsebine, značilne za podjetniško podporno okolje. Prav spodbujanje podjetništva v Kamniku je primarni namen ustanovitve KIKŠarterja. Njegova dejavnost temelji na skupnosti uporabnikov, kar predstavlja tudi največji izziv, saj prostori sodela za uspešno delovanje potrebujejo številno skupnost

uporabnikov. Zaenkrat KIKŠarter obiskuje množica lokalnih podjetnikov, vendar v prvi vrsti obiskujejo dogodke oziroma delavnice, medtem ko je vsakodnevnih uporabnikov prostorov sodela nekoliko manj. Hkrati se KIKŠarter povezuje z uveljavljenimi lokalnimi podjetniki, ki v njem vidijo predvsem možnost sodelovanja z mlajšo generacijo (potencialnih) najemnikov.

Velik potencial v razvoju smodnišnice predstavljajo novi pobudniki oziroma skupnosti, ki si prizadevajo razviti nove vsebine v ostalih stavbah na tem območju. V bližnjem gradu – upravni stavbi si želijo razviti nekakšen center kulturno-umetniških dejavnosti, ki bi lahko vseboval manjšo knjižnico na temo produkcije smodnika. Hkrati pa bi prostore namenili raznolikim

kulturno-umetniškim dejavnostim, kolektivom, skupnostim in posameznikom. Tako bi smodnišnica postala prostor, v katerem bi se srečevale različne (lokalne) vsebine – podjetniške, mladinske, kulturne, umetniške ipd.

Izkušnje projekta KIKŠarter kažejo, da je najzahtevnejši element razvoja prostorov sodela proces grajenja skupnosti uporabnikov. Predvsem si

upravljalci KIKŠarterja želijo pritegniti več motiviranih posameznikov iz Kamnika. Primer potrjuje, da je povezanost lokalnih akterjev, društev in skupnosti pomemben predpogoj pri razvoju tovrstnih praks. Kamnik namreč zaznamuje bogata zgodovina sodelovanja med različnimi kulturnimi društvi in posamezniki, kar se najbolj kaže v organizaciji festivala Kamfest. ✕

UAUU – Univerzalni atelje uličnih umetnosti

Aidan Cerar

Pobudnik: skupina ustvarjalcev

Lokacija: Gosposvetska 7, Ljubljana

Trajanje: od decembra 2014

Povezave:

<http://uauu.si/>

<https://www.facebook.com/UateljeUU>

Ljubljana: Univerzalni atelje uličnih umetnosti (UAUU) najdemo v središču Ljubljane na Gosposvetski 7. Odprl se je decembra leta 2014. Gre za platformo raznolikih uličnih umetnosti v smislu produkcije – predvsem skupnostne produkcije – in razstav. Hkrati se v prostoru odvijajo tudi razne delavnice, praviloma z ustvarjalci, ki v prostoru tisti čas razstavljajo. Organizirali so tudi nekaj *pop-up* prodajnih dogodkov.

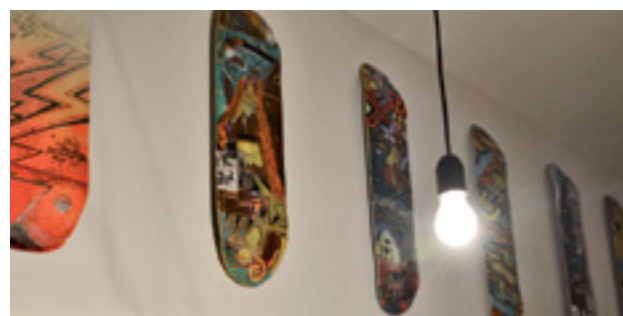

Foto: Blaž Ferjan

Pobuda za UAUU temelji na skupnosti sedmih ustvarjalcev: arhitektov, oblikovalcev, grafičarjev, fotografov itd. Med akterji te skupnosti je bila že dalj časa prisotna želja po skupnem prostoru za razvoj novih projektov, medsebojno sodelovanje in učenje. Predvsem so si želeli prostor, v katerem se lahko pokaže sicer močna ljubljanska scena uličnih umetnosti. Atelje ni le domena ustanovnih članov, pač pa temelji na sodelovanju različnih skupnosti in posameznikov. V glavnem gre za skupnosti, ki so bolj ali manj povezane z določeno obliko ulične umetnosti: hip hop društvo, grafičarji, rolnarji itd.

Skupnost ustanoviteljev s samim prostorom upravlja na precej organski način, obenem pa je ključna značilnost prostora ravno odprtost za raznolike oblike uličnih umetnosti in ustvarjanja ter s tem povezane skupnosti. UAUU kot prostor oziroma platforma povezuje različne skupnosti in posameznike, ki se ukvarjajo z bolj ali manj sorodno vsebino. Atelje UAUU lahko uporabljajo tako za produkcijo kot razstavljanje. Konceptualno so njegovi pobudniki odprti za raznolike umetniške uporabe, tudi zlorabe.

Prostor so našli med nepremičninskimi oglasi in ga najeli – tako lastniku plačujejo najemnino, ki si jo člani skupnosti solidarno razdelijo. UAUU je formalizirana kot zavod. Tudi

sicer financiranje temelji na prispevkih članov skupnosti, raznih dejavnostih članov in/ali zavoda, ki so lahko tudi tržne, hkrati pa niso izključene prijave zavoda na razne razpise, saj je delovanje zamišljeno kot neprofitno. V tem trenutku UAUU ni deležen nobenih institucionalnih finančnih spodbud, ne občinskih ne državnih.

UAUU je izrazito lokalno vpet, vendar bolj na mestni ravni, kot pa na ravni ulice oziroma sosesčine. Pomembne so predvsem povezave z drugimi kolektivi ulične umetnosti, ki delujejo v drugih prostorih, kot so Rog, Metelkova in drugi. Na ravni sosesčine obstaja povezava s Kiberpipo, ki prav tako deluje na Gosposvetski, vendar ni jasno, ali bo Kiberpipa z delovanjem nadaljevala.

Izkušnje, ki jih je atelje UAUU pridobil v prvih šestih mesecih, kažejo, da razvoj skupnostnih praks zahteva svoj čas in da je lahko počasnejši od pričakovanj. Razvoj prakse, kot je UAUU, zahteva precejšen angažma pobudnikov, ki so vanj vložili kar nekaj dela, znanja, ustvarjalnosti in energije. Kot izrazito pomembno njegovi pobudniki navajajo sodelovanje s številnimi drugimi skupnostmi oziroma pobudami, predvsem ljubljanskimi. Ustanovitev prostora, kot je UAUU, predstavlja precejšnjo odgovornost, saj je nekakšen pilotni projekt, ki lahko spodbudi številne druge kolektive. ✕

Foto: Blaž Ferjan

Skupnostna menjalna ekonomija

Urban Jeriha, Zala Velkavrh

Skupnostno menjalno ekonomijo sestavljajo organizirane menjave blaga, ki potekajo na dogovorjenem mestu, praviloma neposredno med dvema udeležencema. Med posamezniki, ki si v lokalnem okolju izmenjujejo dobrine, se zaradi skupnih motivov pogosto razvijejo osebne povezave in interesne skupnosti. Opisani primeri menjav so Izmenjevalnica, Knjigo-bežnice, Zelemenjava in Zasavski menjalni krog, ki so med najbolj prepoznavnimi praksami v Sloveniji.

Motivacija za udeležbo v menjavi

Primarni pomen lokalnih izmenjav je zamenjava presežnih dobrin za tiste, ki jih udeleženci potrebujejo. Presežek dobrin nekoga je tako vir za drugega. Izmenjujejo se praviloma rabljene ali doma pridelane dobrine nižjih denarnih vrednosti. Nekateri udeleženci se menjave udeležijo zaradi potreb po določeni dobrini, drugi zaradi hobijev, nazorov, druženja ali iz radovednosti ...

Druženje in ustvarjanje skupnosti

Neposredni učinek menjave je očiten: izmenjava dobrin. Glavni posredni učinek, ki je po pomenu enakovreden izmenjavi, pa je večja družbena povezanost. Med potrošniki, proizvajalci in posredniki se namreč tkejo osebni odnosi, ki jih povezujejo v interesne skupnosti. Slednje nastanejo

s sodelovanjem posameznikov na skupnem področju zanimanja, zato se pogosto družijo. Ostali posredni učinki so še ponovna uporaba izdelkov, poraba presežkov in manjši vplivi na okolje pri produkciji, distribuciji in potrošnji blaga.

Menjava brez denarja

Izmenjava ponavadi poteka neposredno med dvema udeležencema, včasih pa z vmesnim posrednikom, kjer se končna udeleženca ne poznata. V opisanih praksah denar ni sredstvo menjave, zato je udeležba v teh praksah dostopna širšemu krogu ljudi iz različnih družbenih slojev. Gre za prakso, ki obstaja že od nekdaj, danes pa zaradi spremenjenih razmer stopa v ospredje njen družbeni in politični pomen. Skupnostne lokalne menjave so prav sedaj privlačna protitež *mainstream* potrošništvu, ker potekajo izven parametrov

formalne ekonomije, niso obdavčene, udeleženci pa za izmenjane dobrine ne izdajajo računov.

Prostorski vidik

Prostorski vidik tovrstnih izmenjav je v izbiri lokacije in v pretežno lokalnem obsegu. Lokacija izmenjave mora biti praviloma dovolj frekventna in poznana, da privablja nove udeležence. Ker se menjajo materialna sredstva nižjih vrednosti, ki privabijo širok krog ljudi različnih družbenih slojev, se kot na konvencionalnih tržnicah aktivira prostor, kar je dober začetek za oživljanje mesta.

Specifične teme menjav

Bolj kot splošne so uspešne izmenjave na določeno temo, ker specifičen fokus motivira k obisku. Udeleženci v opisanih menjavah menjajo knjige, oblačila za hrano ali higien-

ske potrebščine, povrtnine in semena ter celo darila. Nekatere izmenjave po načinu delovanja spominjajo na LETS (*local exchange trading system*, tj. model menjave z uporabo lokalne valute), druge pa uporabljajo svoja pravila, ki jim bolj ustrezajo.

Zaključek

Poleg primerov, opisanih v tej številki, obstajajo še mnogi drugi. Izmenjavo igrača organizira ZOOPI, izmenjavo oblek organizirajo Tekstilnica in nekatere druge pobude, izmenja-

vo semen Varuhi semen in Zeleleni krog, podobnih izmenjav pa je še mnogo. Knjižnica REČI v Ljubljani je soroden primer, ki je zaradi višje stopnje formalizacije in izposoje dobrin drugačen kot prej opisani.

Lokalne izmenjave so torej lokalno ekonomsko orodje, ki z medsebojno izmenjavo presežnih dobrin krepi sodelovanje lokalnih akterjev, omogoča dostop do želenih dobrin širokemu krogu ljudi, prispeva k trajnostnemu odnosu do okolja in dobrin ter vzpostavlja nove prostore druženja. ✕

Foto: Gaja Naja Rojec

Priporočila pobudnikov

- Visoka stopnja neformalnosti pobud prispeva k spontanemu tvorjenju skupnosti.
- Skupnost naj se upravlja s splošnimi usmeritvami namesto z natančnimi pravili.
- Enostavno delovanje pobude je pomembno, da uporabniki postanejo aktivni soustvarjalci projekta in omogočijo njegov razvoj.
- Medijska in spletna prisotnost sta pomembni za prepoznavnost in širjenje pobude.

Zelemenjava Urban Jeriha

Pobudnica: Darja Fišer

Trajanje: od 2012

Lokacija: več kot 30 lokacij po Sloveniji

Povezave:

<http://www.zelemenjava.si/>

<https://www.facebook.com/Zelelemenjava>

zelemenjava@gmail.com

Različne lokacije: Zelemenjava je pobuda za samoorganizirane dogodke, kjer obiskovalci menjajo semena, sadike ali presežke z vrta. Lokalni organizatorji pripravijo prostor, obiskovalci pa prinesejo odvečna semena, sadike ali pridelek ter jih menjajo z drugimi.

Zelemenjava poteka od leta 2012, od tedaj pa je bilo po vsej Sloveniji organiziranih okoli 100 dogodkov, ki privabljajo od 30 do 70 ljudi.

Pobudnica menjave zelenjave Darja Fišer je v začetnem navdušenju nad vrtničarstvom posejala preveč semen in vzgojila več sadik, kot jih je potrebovala. Ker jih po vsakodnevem zalivanju ni hotela zavreči, je k sebi povabila prijatelje, da bi sadike razdelila. Prijatelji so s seboj prinesli pecivo, vino in svoje sadike, novico o prijetnem srečanju pa razširili naokrog. Ker je bilo kandidatov za obisk doma že preveč, je naslednje srečanje

menjave semen organizirala marca 2012 v KUD Franceta Prešerna. Dogodek je bil zelo

uspešen, zato so udeleženci predlagali ponovno srečanje čez en mesec. ➤

Foto: Arhiv Zelemenjave

Foto: Arhiv Zelemenjave

Darjina osnovna želja je bila, da se srečajo enkrat in da je prijetno. Ko so se dobili, so se obiskovalci želeli srečevati redno. In so se, ker je bilo preprosto. K pomoči so povabili ljudi ali organizacije, da so na primer prinesli mize

ali uredili ozvočenje in glasbo. Če je bilo kaj prezahtevno, so znižali pričakovanja.

Na vsakem dogodku pomagajo ljudje iz lokalnega okolja; v začetku so imeli obilo vprašanj in želja, ki jih je Darja delegirala prostovoljcem iz

skupnosti. Zelo si prizadeva, da bi gibanje obstajalo tudi brez nje, zato mora vsakdo samostojno opraviti svoje delo. Pogosta vprašanja so strnili v spletna navodila za organizatorje.

Jedro ekipo sedaj sestavljajo tri dekleta, ki skrbijo za spletno stran, družbena omrežja ipd., spoznale pa so se preko prostovoljstva za Zelemenjavo. Organizatorji preostalih lokalnih Zelemenjav po Sloveniji pa prihajajo iz različnih generacij, poklicev in vrtičarskih aktivnosti. Družijo jih dejstvo, da želijo prispevati lokalni skupnosti s pomočjo izmenjave presežkov, zato se jim Zelemenjava zdi vredna njihove pozornosti. Nekateri organizacijo prevzamejo dolgoročno, drugi organizirajo nekaj dogodkov, ko se njihova

življenjska situacija spremeni (služba, selitev, otrok ipd.) pa prenehajo. Nekateri se po organiziranju Zelemenjav tudi osamosvojijo, ustanovijo svoje društvo in ustvarjajo svoj program.

Zelemenjava nima virov financiranja, ker jih ne potrebuje. Organizirajo se samo taki dogodki, ki jih je možno izvesti brezplačno. Če se da enostavno izposoditi, je dobro, če pa je treba kaj kupiti, se ne izvede. Tako se na primer kuha domač čaj, ne pa kupljen.

Zelenjava, ki se menja, nima velike monetarne vrednosti, zato transakcija ni tvegana. Menjaš, česar imaš preveč, kar je poceni in kar bi slej ko prej zavrgel, ker bi propadlo. Vrtičkarji so ponosni in čustveno navezani na svoje pridelke; Zelemenjava je izkaz ponosa,

da lahko deliš z drugimi. Menjava zelenjave je tudi menjava zgodb in poznanstev. Ljudje si zapomnijo: »To je pa Mojčin paradajz,« zato si tudi med srečanji pošiljajo fotografije in ostajajo v kontaktu. Mnogi so postali prijatelji, zato izmenjave pogosto prehajajo na druge stvari.

Cilj Zelemenjave je družbeno gibanje, ne pa društvo ali podjetje. Želijo si, da bi Zelemenjava postala tako vseprisotna, da ne bi potrebovali več organizatorjev in vzpodbud. Kot ljudska pesem, ki jo vsi poznajo in nihče ne ve več, od kod prihaja, poje pa se povsod in ob vseh priložnostih. ✕

Vir:
Intervju z Darjo Fišer, 6. maj 2015

Izmenjevalnica Zala Velkavrh

Pobuda: Skupina prostovoljk v okviru Rdečega križa Slovenije - Območno združenje Ljubljana

Trajanje: Enkrat mesečno, od 2013

Lokacija: Humanitarni center Rdečega križa Ljubljana, Tržaška 132. V zadnjem letu pobuda gostuje tudi na drugih lokacijah.

Povezave:

izmenjevalnica@rdecikrizljubljana.si

<https://www.facebook.com/izmenjevalnica>

<http://www.ljubljana.ozrk.si/sl/Izmenjevalnica>

Ljubljana: Na Izmenjevalnici udeleženci menjajo hrano, higienske izdelke, čistila in šolske potrebščine za rabljena, vintage oblačila. Ideja Izmenjevalnice se je oblikovala zaradi potreb, ki so jih zaznale prostovoljke, ki vodijo projekt, in zaposleni na ljubljanskem Rdečem križu.

Po eni strani so se soočali z velikimi količinami rabljenih oblačil, ki so v Humanitarnem centru ostajala ali pa bila odpeljana v predelavo drugam. Po drugi strani so bili prehranski paketi pomoči pogosto preveč enolični. Izmenjevalnica tako hkrati odgovarja na pomanjkanje raznolike hrane za prejemnike pomoči in potrebo mladih po cenovno dostopnih oblačilih.

Izmenjevalnica omogoča dostop do oblačil širokemu krogu ljudi, saj lahko vsak prinese artikel v vrednosti, ki si jo lahko privoščijo, in jih na Izmenjevalnici zamenja za kupone. Načeloma velja pravilo en artikel, en kupon. Predmeti in oblačila, ki so obiskovalcem na voljo, so razdeljeni v kategorije

glede na vrednost, za njih pa morajo obiskovalci nameniti od enega do maksimalno 10 kuponov. Artikli, zbrani na Izmenjevalnici, so namenjeni prejemnikom pomoči Rdečega križa in obogatijo osnovne pakete pomoči.

Pobudniki uspeha Izmenjevalnic ne merijo v številu obiskovalcev, temveč po količini zbranih donacij. Na 25 Izmenjevalnicah so zbrali več kot 2,3 tone (od tega več kot 1 tona v 2015) hrane, higienskih artiklov, čistil in šolskih potrebščin. Količina zbranih donacij se povečuje. Dogodki imajo krog stalnih obiskovalcev, ki se z vsakim dogodkom širi. Prevladujejo študenti, a se dogodkov udeležujejo tudi starejši in družine.

Primarno skupnost Izmenjevalnice predstavlja skupina prostovoljk ljubljanske izpostave Rdečega križa, ki skrbi za izvajanje projekta. To vključuje razvoj novih vsebin, sortiranje oblačil v Humanitarnem centru, postavitev Izmenjevalnice in skrb za promocijo. Ekipa Izmenjevalnice sodeluje z drugimi oddelki Rdečega križa, saj mora poznati trenutne potrebe ljudi, ki se obračajo na Rdeči križ po pomoč, poleg tega sodeluje tudi pri sortiranju oblačil v Humanitarnem centru. Pobudniki vpetost v veliko, prepoznavno organizacijo razumejo kot prednost, ki pozitivno vpliva na lažjo promocijo projekta.

Izmenjevalnica je kot razstaven prostor z oblačili in predmeti vzpostavljena vsak mesec znova. Ekipa uvaja nove vsebine, kot je Ustvarjalnica, kjer si udeleženci preuredijo kos oblačila ali ga predelajo v nov izdelek, in se povezuje z drugimi podpornimi projekti Rdečega križa (npr. Srečevalnico, ki za udeležence prireja različne praktične delavnice). Na ta način spodbujajo predelavo poškodovanih in izrabljenih oblačil, ki jih zberejo v Humanitarnem centru. Junija so Izmenjevalnico prvič organizirali tudi izven lastnih prostorov, na vrtu ljubljanskega lokala Pritličje. Pobudniki Izmenjevalnico razumejo kot dolgoročen projekt, ki se odziva na več realnih problemov, in že pripravljajo načrte za njegovo širitev. ✕

Fotografije: Gaja Naja Rojec

Knjigobežnice Zala Velkavrh

Pobudnica: Nina Kožar

Trajanje: od 2011

Lokacija: več lokacij po Sloveniji

Povezave:

<https://www.facebook.com/groups/knjigobeznice/>

Različne lokacije: Knjigobežnice so skupina za izmenjavo knjig, ki deluje prek več kot 4000-članske skupine na omrežju Facebook. Člani lahko knjige s priloženim sporočilom pustijo na kateremkoli javnem mestu. Najditelje sporočilo vzpodbuja, naj svojo najdbo objavijo na Facebooku in tako širijo skupnost bralcev.

Pobudnica Knjigobežnic Nina Kožar je na omrežju Twitter leta 2011 objavila poziv za izmenjavo knjig, iniciativi pa je Twitter skupnost kasneje podelila tudi ime. Pobudnica je navdih našla v podobnih tujih pobudah, a poenostavila princip menjave in objavljanja lokacij knjig. Motiv za začetek pobude je lepa gesta podarjanja knjig, ki lahko neznancu obogati dan in knjigi vdihne

novi življenje, za pobudnico pa je pomembna tudi spodbuda k branju kakovostne literature.

Po vzoru ameriške pobude Little free library so začeli sodelujoči postavljati tudi hiške za knjige, ki jih sestavijo po lastnem načrtu ali vzorcu, ki je prosto dostopen na strani skupine in je delo arhitektov Handmade in Moste. V hiške posamezniki po želji doda-

jajo nove knjige ali si jih iz njih vzamejo. Trenutno je v Sloveniji okrog 70 hišk. Letos so hiške postavili na Dolenjskem, v Zasavju, Prekmurju in na Gorenjskem. Pobudniki želijo Knjigobežnice razširiti tudi drugod po Sloveniji.

Sodelujoči večinoma podarjajo knjige, ki jih imajo doma. Občasno knjige podari tudi kakšna večja založba, kjer je iz vrst zaposlenih prišla želja, da projekt podprejo po svojih močeh. Cilj pobude je, da bi ljudje podarjali predvsem knjige, ki so jim všeč, in ne le knjig, ki se jih želijo znebiti.

Od ustanovitve se je dinamična skupina nekoliko spremenila. Ljudje se spletni skupini v večjem številu pridružujejo, kadar poteka kakšna od debat, npr. o smiselnosti žanra ženska literatura, o kakovosti knjig, ki veljajo za obvezni kanon, o bralnih navadah in podobnem. Največji izziv za Knjigobežnice trenutno predstavlja pomanjkanje poguma sodelujočih in naključnih mimoidočih, da bi podarili več knjig. ✕

Foto: Barbara Žvirč

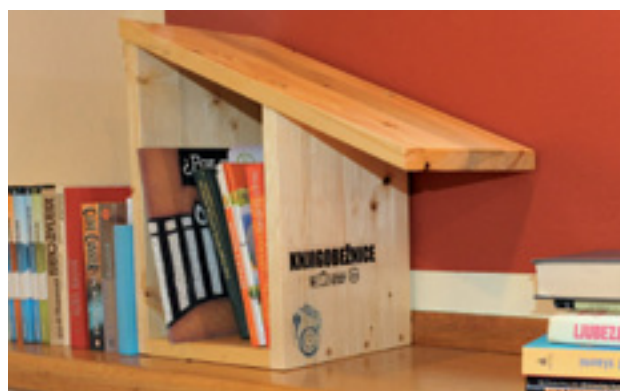

Foto: MCZOS

Menjalni krog Zasavje Zala Velkavrh

Pobudnik: Matej Burkeljc

Lokacija: Zasavje

Trajanje: od 2012

Povezave:

<http://lets-zasavje.blogspot.com>

<https://www.facebook.com/menjalni.krog>

Zasavje: Menjalni krog je lokalni menjalni sistem (LETS - local exchange trading system), katerega namen je vzpostaviti odprto skupnost za medsebojno izmenjavo dobrin, storitev ter medsosedske pomoči. Deluje od decembra 2012, ko je skupina navdušencev izvedla prvi testni dogodek - izmenjavo novoletnih daril.

Prvi menjalni krog je bil organiziran v Zagorju. Od takrat naprej prirejajo mesečne menjalne sejme, na katerih vsakič menjajo drugo vrsto dobrin: novoletna darila, pustna in druga oblačila, obutev, semena in sadike, domače pridelke in shranke, peciva in kruh ter knjige.

Pri izmenjavah dobrin in storitev si pomagajo z lokalnim menjalnim kuponom, imenovanim »kuolm« (1 kuolm je vreden 1 evro). Organizatorji dobrino ocenijo in zanjo izdajo kuolme. Ura storitve je vredna 5 kuolmov. Tako si posamezniki izmenjajo dobrine ali storitve s tretjo osebo. S kuponi lahko udeleženci pridobijo drugo do-

brino na tem ali na naslednjih menjalnih krogih. Enoten kupon je mogoče koristiti v Zagorju, Hrastniku, Trbovljah ter na novi lokaciji v Velenju.

Ključni uporabniki menjalnega kroga so vsi, ki izdelke pridelujejo ali nudijo drugačne storitve (zeliščarji, kmeti, ljubiteljski vrtnarji, ...), trenutno je vključenih okoli 150 oseb. Dogodki so praviloma vsako prvo soboto v mesecu na vseh lokacijah, obisk pa zelo variira. Odvisno od letnega časa in vremena.

Pobudnik Matej Burkeljc je Menjalni krog Zasavje vzpostavil skupaj s tremi somišljeniki. Pri tem so se zgledovali po tujih

pobudah LETS. Glavni motiv za zagon slovenske pobude je bila želja po oblikovanju skupnosti in lokalni samooskrbi. Trenutno za organizacijo dogodkov skrbi med 10 in 15 posameznikov. Vse delo poteka na prostovoljni ravni, dogodke pa poskušajo organizirati brez uporabe denarja in čim bolj avtonomno. Logistično pomoč jim nudi mladinski center v Zagorju.

V začetku julija 2015 se je menjalni krog prvič razširil tudi v Velenje. V prihodnje si pobudniki želijo odpreti še kakšno izpostavo v bolj oddaljenih krajih Zasavja ter v lokalno menjavo vključiti šole in starejše občane. ✕

Foto: Tina Krautberger

Urbano vrtnarjenje — vrtičkarstvo

Maja Simoneti

Urbano vrtnarjenje, kratko vrtičkarstvo *urban gardening*, *plot gardening*, *allotment gardening*, imenujemo ljubiteljsko pridelovanje za lastne potrebe na najetih, izposojenih in tudi brez dogovora zasedenih zemljiščih v mestu.

Izjava se tako, da več oseb vrtnari na skupnem zemljišču, ki je lahko, ne pa nujno, ločeno na posamezne vrtove.

Skupnostni vrt je območje, namenjeno vrtičkarstvu, ki ga uporabniki urejajo skupaj. Od klasičnega vrtičarskega območja se loči po tem, da se vrtičkarji dogovarjajo o urejanju in da skupaj izvajajo načrtovana dela, da so organizirani in delujejo povezano. Tudi na skupnostnem vrtu so lahko vrtovi ločeni, a hkrati obstaja med njimi dogovor o obveznem sodelovanju pri izvajanju skupnih del.

Fenomen urbanega vrtičkarstva tako vsebuje mnogo več kot pridelovanje zdrave hrane za lastne potrebe. V celoti je samozadostnih vrtnarjev, ki

in zelene površine, zapuščena zemljišča, pa tudi v parke in na kmetijske površine. Pridelava se s tal širi tudi v dvignjene grede, korita in posode, na balkone, strehe in stene. Danes, ko že skoraj vsi vrtnarimo, se vrtnari na mestnih vrtičkih, ob šolah in vrtcih, domovih za stare in med bloki, na urejenih gredicah in začasno okupiranih ostan-kih zelenih površin, na skupnostnih vrtovih in v desetletja starih vrtičarskih kolonijah, na najetih in sposojenih zemljiščih. Tradicionalni načini pridelovanja se umikajo novim, okolju prijaznejšim, kot sta ekološko in permakulturno vrtnarjenje. Bolj kot posamezen vrt postaja pomembna skupnost, ki se organizira okrog vrtov in vrtnarjenja. Ob tem aktualno

Mestno vrtnarjenje danes očitno prerašča okvire ljubiteljs-stva in postaja pomembna mestna dejavnost. Nemška sociologinja Christa Müller govori o premikih v simboliki in statusu post-materialističnih vrednot in življenjskih stilov. »Naredi sam« in »pridelaj sam«, pravi, predstavljata način dokazovanja, da nismo objekti potrošnje industrijske proizvodnje. To iskanje osebnega izraza pa kliče tudi po novih oblikah in prostorih skupnosti, zato se danes urbani vrtički spreminjajo v prave vroče točke družbene solidarnosti. Sodeč po dogajanju v Sloveniji lahko temu pritrdimo. Vrtičkarsko gibanje je živo, aktivne so občine in vrtičarske skupnosti, prizadevanja za ureditev območij in dejavnosti se

napoved sodobne prakse urejanja mesta od spodaj navzgor. Tudi znameniti primer prvega za igro otrok urejenega območja, imenovanega *Schreberplatz*, ki ga leta 1865 v Leipzigu na pobudo ravnatelja ene od šol uredi združenje staršev in na robu katerega štiri leta kasneje uredijo majhne otroške vrtove, naj bi simboliziral razvoj mesta od spodaj navzgor in razmerje med skupnostnim prostorom za igro in samoorganiziranimi vrtički. Vrtičkarstvo, trdi Krasny, je radikalna strategija urbanizma, ki z aktivno vlogo prebivalcev oblikuje mesto od spodaj navzgor in prežema zgodovino modernizacije mesta. Zgodovina vrtičkarstva je živi dokaz tega, da so meščani v kritičnih razmerah sposobni

jo mesta. Elke Krasny ob tem opozarja, da ta nikoli ne deluje izven sistema, da je samoorganizacija vedno tako odziv kot spodbuda za urbanistično načrtovanje.

Ko danes govorimo o vse-spolšnem razmahu urbanega vrtičkarstva, lahko to povežemo tako s prvinskim pomenom lokalno pridelane zdrave hrane kot s preživetvenimi strategijami mestnih prebivalcev. Kot je dalo že pred dvajsetimi leti slutiti poročilo Razvojnega programa Združenih narodov (UNDP) *Urban Agriculture*, izdelano za konferenco Habitat II, se pridelava hrane neizbrisljivo ohranja v urbanih okoljih vsega sveta. Poleg kmetijstva v urbanem okolju 21. stoletja vztraja tudi vrtičkarstvo kot pridelava majhnega merila, ki jo poganjajo najrazličnejši vzgibi. Značilno je, da se mesta z vrtičkarsko vneto prebivalcev spopadajo različno, od tega, da se v celoti poistovetijo z njo in se razglasijo za užitna (*edible cities*) do tega, da urejajo vrtove in podpirajo samoorganizirane skupnostne vrtičke.

V Angliji je leta 2008 mesto Todmorden sprožilo pravi val urejanja užitnih mest, ki mu s saditvijo zelenjave v mestne parke in z urejanjem številnih novih vrtov sledi tudi Bristol, Zelena prestolnica Evrope 2015. Na Dunaju se tradicionalnemu vrtičkarstvu na robu mesta (*allotment gardens*) pridružuje vedno več skupnostnih vrtov (*community gardens*) v mestu, hkrati pa obstaja tudi možnost pridelave na kmetijskih zemljiščih (*self-harvesting*). Po besedah Andreasa Exnerja, ki je bil gost posveta Vrtičkarstvo v Zeleni prestolnici Evrope maja 2015 v Ljubljani, so posebej popularni skupnostni vrtovi, ki ustrezajo mlajši urbani populaciji. Dunajska mestna uprava podpira dejavnost s preglednimi in ažurnimi informacijami na spletu in vrtičarskim telefonom. Za urejanje skupnostnih vrtov namenja enkratno finančno podporo enemu vrtu v vsaki mestni četrti, urejanje

Foto: Maja Simoneti

pridelajo vse za svojo oskrbo, v globalni vrtičarski skupnosti bistveno manj kot posameznikov, ki vrtnarjenje jemljejo kot priložnost za umik v naravo in za druženje, za bivanje in delo na prostem, za samorealizacijo in sodelovanje z drugimi. Vrtičkarstvo je tako hkrati zelo preprosta in kompleksna dejavnost, prilagodljiva raba prostora in podlaga za povezovanje ljudi, programov in dejavnosti.

Oblike vrtičkarstva so zelo različne, odvisne od ljudi, prostora in načina vrtnarjenja. Vrtičkarstvo se zaradi pomanjkanja prostora v mestu širi na različne površine: nepozidane

zanimanje urbane populacije za vrtičkarstvo ni omejeno na spol, starost, izobrazbo in status, kar vrtičkarstvo postavlja v vlogo dejavnosti, ki povezuje različne skupine prebivalcev in prispeva k družbeni povezanosti. Navdušenje za vrtičkarstvo spremlja tudi povečano zanimanje za vrtnarsko znanje in za semena. Oboje skupaj s sadikami in pridelki pa postaja tudi predmet najrazličnejših oblik menjave. V Sloveniji menjavo med drugim poganja vseslovensko gibanje Zelemenjava, oplaja se tudi v semenski knjižnici v mariborskem Centru alternativne in avtonomne produkcije (CAAP).

med sabo oplajajo in prekrivajo z razvojem novih programov in dogodkov. Izkušnje so kljub temu različno dobre.

Vrtičkarstvo izvira iz časov razvoja industrijskega mesta in ga v sredini 19. stoletja povežemo s prvimi ukrepi za izboljšanje pogojev bivanja delavcev v urbanem okolju, med katere sodijo tudi otroška igrišča, družbena središča in mestni parki. Elke Krasny v svojem zgodovinskem pregledu različnih posegov prebivalcev v mestni prostor Praktični urbanizem 1850-2012 (Hands on Urbanism 1850 – 2012) ugotavlja, da so te ureditve odziv prebivalcev na razmere in kot take

ukrepati in učinkovito poseči v urejanje mesta tako, da postane življenje lažje. To po svoje potrjuje tudi dogajanje v Sloveniji, še posebej nekoliko bolj raziskan razvoj vrtičkarstva v Ljubljani po drugi svetovni vojni, ki razkriva tako pomen vrtičkarstva za prebivalce kot njihovo vztrajnost pri iskanju dostopnih lokacij in razširjenost vrtičkarstva ter izjemno tipologijo pojavnih oblik, pa tudi odtujenost načrtovanja od realnih potreb in razmer. Vrtičkarstvo tako med drugim razkriva tudi potencial mestnih prebivalcev, ki lahko od spodaj navzgor poganja neformalno in samoorganizirano produkcijo

drugih pa dovoljuje. Skupnostno vrtnarjenje na Dunaju podpira tudi nevladna organizacija Gartenpolylog, ki vodi evidence in skrbi za širjenje znanja in informacij.

Tudi v Sloveniji je Ljubljana leta 2007 z odmevno odstranitvijo nelegalnih vrtnikov izpred Žal in napovedjo novih pravil urejanja sprožila pravi val urejanja vrtnikov. Po poročilu Skupnosti občin Slovenije je aktualno postalo predvsem pripravljanje novih pravilnikov in načrtovanje novih ureditev, urejanje evidenc in pogodb. Mnogo manj pozornosti so bile deležne dobre prakse, organizirane s strani občin ali samoorganizirane s strani vrtnikarjev. Zaradi tega nove občinske rešitve pretežno stremijo k vnaprejšnji enotni urejenosti območij in zanemarjajo sposobnost vrtnikarjev, da pri urejanju sodelujejo tako z idejami kot z delom. S tem pa preprečujejo oblikovanje skupnosti, ki se razvija prav preko neposrednega sodelovanja pri organizaciji in urejanju vrtov. Pestrost pojavnih oblik vrtnikarstva je sicer daleč največja v Ljubljani, kjer so vrtniki kulturna dediščina (Krakovski vrtovi), oblika rabe zelenih površin (Za progo), začasna raba (Rimska cesta, Onkraj), dogovorna raba (Gradaščica, Za progo, Rimska) in načrtovana raba (Štepanjsko naselje, Dravlje), organizirana dejavnost (Študentski vrtovi) in samoorganizirana dejavnost (Litostrojski vrtniki). Eksperimentiranje z vrtnikarstvom kot začasno rabo, socialnim korektivom, družbeno odgovorno revitalizacijo prostora je aktualno v različnih krajih. Prvi domači »Skupnostni urbani eko vrt« so zagnali v Borovi vasi v Mariboru leta 2011 s programom Urbano vrtnarstvo v okviru Evropske prestolnice kulture. Že leto prej pa je Kulturno umetniško društvo Obrat na festivalu Mladi levi v Ljubljani začelo razvijati najbolj zanimiv slovenski skupnostni vrt Onkraj gradbišča. Različne vrste območij so tako kot različni načini zagona vrtnarske dejavnosti dober način za omogočanje vrtnikarske dejavnosti, ker vključujejo več virov – prostora, ljudi in sredstev –, zagotavljajo večjo ponudbo vrtnikarskih območij in bolje odgovarjajo na različne potrebe in pričakovanja vrtnikarjev, kot to lahko uspe le eni vrsti območja, kot je vrtnikarstvu trajno namenjeno zemljišče.

Različni primeri vrtnikarstva tako vsak po svoje podpirajo tezo, da se dobre rešitve urbanega vrtnikarstva lahko oblikujejo samo v sodelovanju med zainteresiranimi, kjer lastnik zemljišča ni nujno in niti ne najpogostejše pobudnik, velikokrat pobudniki raziščejo, kdo lastnik je, in ga skušajo prepričati, da bi jim (pasivno) dovolil uporabo zemljišča za vrtnikarstvo. Praksa kaže, da je lahko enako neučinkovito, če občina potrebo prebivalcev po vrtnarjenju zastavlja, kot če rešitve oblikuje in izvede mimo njih. V prvem primeru se lahko hitro zelo pretirano razširi neformalno samoorganizirano vrtnikarstvo, ki se ne ozira pretirano na izbiro lokacij in ni sprejemljivo za občino, v drugem primeru lahko zmanjka sredstev za ureditev dovolj velikega števila vrtov, številni prebivalci pa ostanejo nezadovoljni. Ne da bi zastavljali pomen javnega interesa za urejanje mestnega prostora in dela občinskih služb ter samoorganizacijske sposobnosti vrtnikarjev, je treba poudariti pomen vseh del in nalog, ki so potrebne za dobro prakso urbanega vrtnarjenja in preprečiti napake in probleme, ki jih lahko povzroča izolirano delovanje posamezne strani. Primerjava izkušenj z mariborskega (Borova vas) in ljubljanskih skupnostnih vrtov (Onkraj gradbišča, Za progo) kaže, da je za zagon skupnostnega vrta treba zagotoviti čas in sredstva, ki omogočajo organizacijo sodelovanja in podpirajo razvoj skupnosti. Izkušnja Slovenj Gradca kaže, da je tudi značilno občinski projekt, ki se ne ukvarja preveč z mnenjem ljudi o rešitvah, lahko učinkovit, če občina realizira svoja sorazmerno visoka pričakovanja tako, da z novimi rešitvami ne prizadene zainteresiranih in vnaprejšnji vzpostavi oblike sodelovanja. Primeru Slovenj Gradca je možno opaziti slabosti pristopa od zgoraj navzdol, a je hkrati zaradi načina izvedbe del na terenu in organizacije dela občinske komisije in koordinatorja na terenu treba priznati, da je pristop vendarle odprt in odziven za pobude vrtnikarjev. Primer je zato izpostavljen kot zgled učinkovitega projektnega pristopa, v katerem občina kot pobudnik novih rešitev prizna in prevzame stroške urejanja in koordinacije dejavnosti v prostoru, medtem ko vrtnikarjem

naloži urejanje skupnih površin in jih tako zaveže k sodelovanju pri opravljanju skupnih del. V nasprotju s primerom mariborskega skupnostnega vrta v Borovi vasi, kjer je po poteku evropskega projekta zmanjkalo sredstev za koordinacijsko podporo, je ljubljanski Onkraj gradbišča v soglasju z občino kot lastnikom in z različnimi novimi projekti zmožen ohraniti strukturo, ki poganja skupnostno prakso.

Kljub primerom dobre prakse je še vedno očiten razkorak med željami uprave in vrtnikarjev tudi v Ljubljani, ki se sicer

lahko pohvali z dolgo tradicijo urejanja in z največjo pestrostjo pojavnih oblik vrtnikarskih območij. V mestu uradno še vedno ni dovolj urejenih vrtov za vse zainteresirane. Čeprav raziskave in praksa nedvoumno kažejo, da imajo vrtnikarji raje možnost začasnega vrtnarjenja blizu doma kot varno trajno vrtnarjenje na robu mesta, se občina posveča predvsem načrtovanju novih vrtnikarskih območij na robu mesta in ne omogočanju na osnovi ovrednotenja prakse. Podobno kot v Zagrebu in na Dunaju tudi v Ljubljani, sodeč po odzivu na

ukrepe občine leta 2007, meščani želijo predvsem, da bi občina poskrbela za informacije in dovolila vrtnarjenje na več površinah v mestu in ne toliko, da bi občina sama ustrezno uredila in bogato opremila območja za vrtnarjenje. Pričakovane meščanov, da bo občina v skladu s svojimi pristojnostmi in možnostmi posredovala pri urejanju vrtnikarstva v prostoru, je povezano s pomenom, ki ga ti pripisujejo in priznavajo občini. Sklepamo lahko, da iz izkušenj ljudi očitno kar dobro vedo, kdaj je ukrepanje občine potrebno in upravičeno. ✕

Priporočila

Za občine: manj je več

- Aktivno podpirajte organizirano vrtnikarstvo: imenujte odgovorno osebo za to delo in poskrbite za delovna sredstva in pogoje za delo.
- Vodite javno evidenco vseh lokacij vrtnikov v naselju, ne glede na lastništvo zemljišč.
- Ažurno dopolnjujte ponudbo vrtov glede na potrebe in pobude.
- Sodelujte z lastniki zemljišč.
- V prostorskem načrtu in povezanih predpisih določite območja, trajno namenjena skupnostnemu vrtnarjenju in omogočite izvajanje vrtnikarstva kot začasne rabe prostora.
- Določite pogoje za dogovorno urejanje začasnih vrtnikarskih območij; ažurno odločajte o sprejemljivosti novih rešitev.
- Poskrbite za ureditev stika vrtnikarskih območij z okolico in za prehodnost prostora.
- Zagotavljajte in spodbujajte racionalno opremljanje območij – prednost naj imajo skupne rešitve, kot so prostori za spravlanje orodja in druženje: nadstrešnica, skupna lopa, drevo, zabojnik za orodje in sedenje, igra, voda za zalivanje, skupni kompost.
- Načrtujte in urejajte območja – trajna in začasna – z neposrednim vključevanjem zainteresiranih prebivalcev: pogoje urejanja določite dogovorno in jih prilagodite lokaciji, nekatera ureditvena in vzdrževalna dela prepustite vrtnikarjem.
- Dopustite oblikovanje različno velikih vrtov glede na zmožnosti in potrebe posameznih vrtnikarjev.
- Spodbujajte organizirano in skupnostno vrtnikarstvo: ustrezno omejite število vrtov na lokaciji ali število vrtnikarjev, ki si delijo skupne ureditve.
- Podpirajte oblikovanje preprostih in prilagodljivih pravil.
- Bodite odprti za civilne pobude in podpirajte različne oblike vrtnikarstva.
- Spremljajte razmere na terenu.

Za lastnike zemljišč: dogovorno urejanje/skupnostna raba

- Dogovorite se z občino o pogojih vrtnikarstva na vašem zemljišču.
- Z vrtnikarji dogovorno določite pogoje urejanja in delovanja/vrtnarjenja in vzdrževanja.
- Spremljajte dogajanje v prostoru in bodite v stiku s predstavniki vrtnikarjev.
- Razmislite o vrtnikarstvu kot o začasni rabi – načinu vzdrževanja vašega zemljišča.
- O neprofitnem nadomestilu za začasno uporabo zemljišča za vrtnikarstvo se dogovorite v skladu z dobro prakso.

Za vrtnikarje: skupaj je enostavneje

- Organizirajte se: povežite se z vrtnikarji na terenu ali novo skupino zainteresiranih.
- Preverite možnosti za vrtnikarstvo na terenu in na občini.
- Poiščite primerno zemljišče in lastnika ter preverite možnost za ureditev vrta.
- Dogovorite se za dovoljenje za vrtnikarstvo in pogoje urejanja z občino in z lastnikom. Vzpostavite kavaliteten način komuniciranja.
- Prizadevajte si za možnosti za pridobitev institucionalne podpore razvoju vrtnikarstva.
- Sodelujte pri določanju, izvajanju in spreminjanju pravil vrtnarjenja in pogojev urejanja.
- Sodelujte pri urejanju in vzdrževanju skupnih površin.
- Poskrbite za komunikacijo med vrtnikarji; izkoristite brezplačne in preproste možnosti sodobnih medijev, kot so dopisni sezname MailChimp, platforma za oblikovanje spletnih strani in pisanje blogov Wordpress ter družbeni omrežji Facebook in Twitter.
- Občasno se sestanite tudi v živo in se pogovorite o aktualnih temah ter demokratično sprejmite potrebne odločitve.
- Poskrbite za občasno organizacijo dneva odprtih vrat oz. kakšno prireditev na vrtu ter tja poleg predstavnikov javnih institucij, lastnikov zemljišč in medijev povabite tudi sosede in sokrajane, da se bo z vašim delom seznanila širša javnost.

Skupnostni vrt v Borovi vasi

Maja Simoneti

Pobuda: Urbane brazde, program Evropske kulturne prestolnice

Lokacija: Borova vas, Maribor

Trajanje: od 2011

Št. vrtičkov: 80

Lastnik zemljišča: Mestna občina Maribor

Razmerje med uporabnikom in lastnikom: pogodba o najemu

Značilnosti: skupnostni vrt, ekološka pridelava

Povezave:

<http://brazde.org/2011/urbano-vrtnarstvo/urbano-vrtnarstvo/><https://www.ekovrt.si>

Maribor: Prvi deklarirani skupnostni vrt v Sloveniji je rezultat dela skupine raziskovalcev Urbane brazde, ki je začela delovati v Mariboru v okviru programa Evropske prestolnice kulture (EPK).

Projekt Eko urbani vrt je obveljal za enega uspešnejših v času EPK, saj se je zelo neposredno dotaknil prebivalcev in naslavljal res aktualne teme, bil je zelo zanimiv za javnost in medije ter strokovno odlično promoviran. Skupina Urbane brazde ga je skupaj z zainteresiranimi prebivalci ob podpori občine zagnala jeseni leta 2011 z namenom, da preko urejanja vrtov in vrtnarstva, ekološke pridelave in lokalne oskrbe spodbudi organiziranje urbane skupnosti. V ta namen sta

na lokaciji dve leti delovala dva koordinatorja, ki sta posredovala pri delu na terenu, dogovarjanju o organizaciji vrtnarstva, sestavi pravil za vrtnarjenje in vzdrževanje, izvajanju dela ter tudi pri širjenju znanja o ekološki pridelavi. Vrtnarji so se z njuno pomočjo organizirali v društvo Urbani eko vrt in vse razpoložljive vrtove oddali že prvo leto.

Posebej odmeven prikaz dogajanja na vrtu v Borovi vasi je povzet v filmu Zelena utopija (scenarij in režija: Urban Zor-

ko in Marko Kumer – Murč), ki je ob predvajanju leta 2013 sprožil tudi nekaj dvomov v vsestransko uspešnosti tega projekta. Izkazalo se je, da so stroga vrtnarska pravila začela delovati tudi izključujoče in da je skupnost postala utesnjujoča za vse, ki jim niso uspeli v celoti slediti. Brez koordinatorja, ki ga na lokaciji po koncu projekta ni bilo več, so bili vrtnarji očitno manj uspešni pri dogovarjanju o pravih in usklajevanju kot prej. Skupnost v kratkem času dvoletnega projekta očitno ni zaživela neodvisno in tolerantno, kot je bilo načrtovano. Zunanji posrednik, nekdo, ki prihaja med vrtnarje v imenu občine, je po izkušnjah koordinatorjev in vrtnarjev zelo pomemben za oblikovanje skupnosti in vzdrževanje reda pri rabi.

Vrtnarji leta 2015 opažajo, da skupnost ne deluje več dobro, da so društvo prevzeli tisti, ki so bili na lokaciji že prej, in da se marsikaj od dogovorjenega ne izvaja več. Organi društva se v letu 2015 praktično niso sestali, skupno dogovarjanje in reševanje problemov, ki se pojavljajo tedensko, je po poročanju vrtnarjev zamrlo. Tudi izobraževanja ni več, pa bi bilo potrebno, ker se vrtnarji precej menjajo.

Treba je omeniti, da so bili v Borovi vasi vrtnarji že pred ureditvijo skupnostnega vrta in vrtnarji, ki so jim vrtove takrat vzeli, se že ves čas nekako ločijo od novih. Bolj so nagnjeni k redu in tradicionalni pridelavi ter ne pustijo do izraza novim, tudi mlajšim uporabnikom. To nekako nakazuje tudi film. Vrtov je sicer na lokaciji kakšnih osemdeset, kar pomeni veliko ljudi. Povezanost se zato, trdijo vrtnarji, bolj tesno razvija na ravni ene lope, ki jo skupaj uporabljajo osem do deset najemnikov, ki skupaj skrbijo tudi za svoj del skupnih nasadov, za maline in zelenico ter si med sabo pomagajo. Društvena pravila so stroga in zelo veliko jih je, vsi pa niso nagnjeni k taki urejenosti in redoljubnemu vrtnarjenju in to sproža probleme. Vrtnarji se na lokaciji tudi zato precej menjavajo. Nekateri opozarjajo, da je območje zadnje čase že kar opazno manj urejeno, da se vseprek postavlja zaščito in tudi manjše rastlinjake.

Kljub vsemu Borova vas in skupnostno vrtnarjenje ostajata zgled za urejanje vrtov tako v Mariboru kot drugod. Primer je predvsem sprožil veliko javno zanimanje za skupnostno vrtnarjenje, navdihnil je nove ureditve in

tudi raziskovanje vrtnarskih praks. Hkrati je primer Urbane eko vrta v Borovi vasi zanimiv, ker lepo kaže, kako pomembna sta za oblikovanje vrtnarske skupnosti (i) delovanje koordinatorja in (ii) število vrtov na posameznem skupnostnem vrtu – vrtnarskem območju – ter hkrati izpostavlja tudi (iii) pomen občine in (iv) raznovrstne vrtnarske ponudbe v naselju za razvoj vrtnarstva.

Primer še vedno poganja razvoj organiziranega vrtnarstva v Mariboru, kjer bo jeseni ponovno vzpostavljena funkcija koordinatorja. V mestu so še druge lokacije, ki jih namerava občina postopoma popisati in urediti ter vrtnarstvo nekoliko organizirati in usmeriti v ekološko pridelavo. Delo bo opravljala Simona Trčak Zdolšek, ki je skupaj z Matejem Žonto podpirala že zagon skupnostnega vrta v Borovi vasi in ki posebej poudarja, da model urejanja iz Borove vasi ni v celoti prenosljiv. Na razpolago je manj sredstev, hkrati pa sta tudi vsaka lokacija in skupnost nekoliko drugačna. Izkušnje iz Borove vasi med drugim kažejo tudi na to, da je dobro, če občina/mesto vrtnarske dejavnosti ne uniformira pretirano. ✖

Študentski vrtovi

Darja Fišer

Pobuda: študentje posamezniki

Trajanje: od 2015

Lokacija: Rožna dolina in Mestni log, Ljubljana

Št. vrtičkov: 2

Lastnik zemljišča: Študentski dom Ljubljana

Razmerje med uporabnikom in lastnikom: dogovor o brezplačni trajni rabi zemljišča

Značilnosti: študentski skupnostni vrt, permakulturni učni vrt, prostor za druženje

Ljubljana: Prva študentska skupnostna vrtova sta odlični primer uspešne sinergije med civilno iniciativo in javno ustanovo. Študentje so na lastno pobudo s kvalitetno komunikacijo z vodstvom študentskih domov na razmeroma enostaven in hiter način prišli do legitimnih, legalnih in po svoji meri oblikovanih vrtov, vodstvo pa je z opolnomočenjem študentov brez velikega lastnega vložka obogatilo nabor dejavnosti ustanove, izboljšalo kakovost bivanja v študentskem naselju in dvignilo svoj ugled v širši javnosti, s kompostiranjem vseh bio odpadkov pa tudi prihranilo del stroškov za odvoz.

Študentska skupnostna vrtova sta bila realizirana spomladi 2015 v Rožni dolini in Mestnem logu v Ljubljani. Zasnovana sta izrazito skupnostno in po permakulturnih načelih. Celotno območje vrta obdelujejo vsi študentje skupaj v skladu s predhodnim dogovorom na rednih tedenskih srečanjih, na enak način si delijo tudi pridelek. Pravila vzpostavljajo sproti, po potrebi. Velik poudarek je na učenju in pridobivanju veščin, ki bodo študentom koristile po

zaključku študija. Na delavnice in predavanja vabijo strokovnjake z Biotehniške fakultete ter priznane permakulturnike. Poleg obdelovanja samega vrta študentje veliko pozornosti namenjajo tudi družabnim in kulturnim dejavnostim na vrtu, kot je na primer pripravljanje skupnih obrokov in organizacija žive knjižnice.

V prvem letu delovanja je bilo največ pozornosti namenjene pripravi gred, zbiralnikov deževnice, kompostnikov in prostora za druženje, v pri-

hodnje študentje načrtujejo še izgradnjo podpornih objektov, kot sta skupnostni rastlinjak in peč, želijo pa si tudi zasaditi skupnostni sadovnjak, ki bi študentom omogočil dostop do brezplačnega, zdravega sadja. Glavni cilj prve generacije vrtnarjev je, da bi študentska skupnostna vrtova živela tudi, ko jih bodo sami zaradi zaključka študija zapustili, in da bi se prvima dvema lokacijama kmalu pridružile še številne nove v drugih slovenskih univerzitetnih mestih. ✖

Foto: Darja Fišer

Za progo — prožni vrt

Darja Fišer

Pobuda: Botanični vrt Ljubljana in RTV Slovenija

Lokacija: Orlova ulica, Ljubljana

Trajanje: od 2013

Št. vrtičkov: 11

Lastnik zemljišča: Mestna občina Ljubljana in Slovenske železnice

Razmerje med uporabnikom in lastnikom: dogovor o brezplačni začasni rabi zemljišča

Značilnosti: začasna raba v varovalnem pasu infrastrukturnega koridorja, vrtnarjenje kot vzdrževanje

Ljubljana: Spomladi leta 2013 se je ekipa Botaničnega vrta v sodelovanju z oddajo Dobro jutro RTV Slovenija odločila urediti del divje zaraščene prostora ob dolenski železniški progi v vrtičke.

Na pomoč so povabili prostovoljce, ki so v zameno za brezplačno uporabo vrtičkov in pomoč pri vzgoji zelenjave prevzeli skrb za vrtove in sodelovali v tedenskih prispevkih z vrta za televizijsko oddajo. Družno so območje očistili invazivnih rastlin in ga spremenili v vrtove, ki so kljub začetni skepsi ob ogledu terena v prvotnem stanju bogato obrodili. Lokalni prebivalci,

mimoidoči sprehajalci in učitelji ter učenci bližnje osnovne šole so vrtičke izjemno lepo sprejeli, pogosto se ustavijo, pohvalijo napredek, se naučijo česa novega ali pa z vrtičkarji podelijo svoje izkušnje ali spomine, kako se je lokacija spreminjala skozi čas.

Leta 2014 so bila snemanja televizijcev samo še priložnostna in mentoriranje strokovnjakov z Botaničnega vrta

občasno. S postopnim umikom ekipe RTV Slovenija in Botaničnega vrta se je pojavila potreba po samoorganiziranju vrtičkarjev, ki so ločeno skrbeli vsak za svoj vrt, pri večjih akcijah na skupnih površinah pa sodelovali vsak po svojih močeh. Tako so skupaj premaknili kompostni kup ob rob vrta, s čimer so polepšali izgled vrtičkov in se zaščitili pred invazijo polžev, ki so dotlej s kompostnika redno prehajali tudi na grede, naročili hlevski gnoj in izvedli spomladansko čistilno akcijo na širšem območju vrtičkov od Dolenske ceste do Osnovne šole Oskarja Kovačiča. Skupna ostaja tudi skrb za cvetlični nasad ob klopeh, košnja trave okoli vrtov in vzdrževanje ograje ob progi. Čeprav skupnostne prakse in pobude od spodaj navzgor niso bile povod ali ključni dejavnik pri vzpostavljanju lokacije, so se razvile organsko, po potrebi. Tako si vrtičkarji sedaj delijo klop s skupnim orodjem, skrbijo za zalivanje in pobirajo pridelek ob odsotnosti kolegov vrtičkarjev, delijo presežke semen, sadik in pridelka, izmenjujejo

Foto: Darja Fišer

izkušnje, nasvete in recepte ter sodelujejo pri iskanju novih interesentov za grede, ki se ob koncu sezone sprostijo.

Z umikom pobudnikov lokacija ne zamira, ravno nasprotno, saj se je leta 2015 vrtičkarsko območje v dogovoru z Botaničnim vrtom z začetnih 5 vrtičkov razširilo na 11 vrtov, ki sedaj zavzemajo celoten hrib ob progi, na njem pa vrtnari 15 vrtičkarjev, večinoma Prulčanov in Trnovčanov, ki kot glavno prednost lokacije prepoznajo njeno bližino od doma in na lokaciji vztrajajo kljub komunalni neurejenosti območja in pomanjkanju vira vode. Zaradi začetne zahteve po prisotnosti na tedenskih jutranjih snemanjih je vrtičkarska po-

pulacija pretežno starejša, kar pomembno vpliva na dinamiko skupnosti, ki na začasni lokaciji preferira lastni vložek dela in časa v trenutne potrebe vrta (npr. dnevno prinašanje vode v kanistrih in košnja trave z ročnimi orodji) kot financiranje trajnejših, celovitejših rešitev. Hkrati se trenutna sestava vrtičkarjev sooča s konkretnimi fizičnimi omejitvami pri nekaterih pomembnih opravilih (npr. odvoz gradbenega materiala in kamenja, odstranjenega iz gred), pri katerih bi potrebovala več institucionalne oz. sistemske podpore. Na lokaciji bi bilo nujno potrebno urediti zbiranje deževnice in zagotoviti senčen koticček za počitek med delom. ✕

Slovenjgraški skupnostni vrtovi

Maja Simoneti

Pobuda: Mestna občina Slovenj Gradec

Trajanje: od 2012

Lokacija: več lokacij v mestu Slovenj Gradec

Št. vrtičkov: 250 na območjih

Lastnik zemljišča: Mestna občina Slovenj Gradec

Razmerje med uporabnikom in lastnikom: pogodba

Značilnosti: urejeni občinski vrtički

Slovenj Gradec: Prvi skupnostni vrt so v Slovenj Gradcu uredili spomladi 2013. Zemljišča za trajno in začasno vrtičkarstvo so določili tako, da so upoštevali obstoječe lokacije in jih skupaj z novimi kar najbolj enakomerno razporedili po mestu.

V Mestni občini Slovenj Gradec so leta 2012 sklenili urediti pogoje za vrtičkarstvo. Svetovalec župana, arhitekt Boštjan Temnik, poudarja, da so se urejanja lotili postopoma, da so najprej napovedali spremembe in prebivalcem razložili, zakaj so potrebne, ter jih nato z veliko razumevanja za vrtičkarje, ki so se s posameznih lokacij morali umakniti, postopoma izvedli. Precej razširjeno vr-

tičkarstvo, ki se je prej dolgo razvijalo brez pravega nadzora na različnih nezazidanih površinah, so usmerili na izbrane lokacije in zagotovili sprejemljivejšo podobo ureditev. Spomladi leta 2013 so sprejeli nov odlok in nato v dveh letih skupaj s prebivalci izvedli načrtovano.

V Slovenj Gradcu je urejenih osem skupnostnih urbanih vrtov, na katerih vrtnari kakšnih

250 najemnikov oziroma družin. Število vrtov trenutno zadostja potrebam, nekateri imajo v najemu več vrtov, vrtovi so različno veliki. Cena najema je bila leta 2014 od 16 evrov za 30 kvadratnih metrov vrta do največ 120 evrov za vrtove večje kot 250 kvadratnih metrov. Samo na treh lokacijah so za dodatnih 15 evrov letne najemnine lahko postavljene tudi lope. Lope na vnaprej predvidena mesta postavljajo vrtičkarji sami in so njihova last. Prvo, 2 x 3 m veliko je za zgled postavila občina in jo kasneje odprodala. Vsi vrtovi so organizirani na občinskih zemljiščih, večina, kar 70 %, jih je urejena na območjih, kjer so vrtički bili že prej.

Razmere v prostoru spremljata koordinator, ki je na terenu prisoten vsaj enkrat tedensko, sicer pa dosegljiv preko elektronske pošte in telefona, ter občinska komisija, ki dvakrat letno pregleda stanje. Pravilnik za oddajo vključuje tudi socialne kriterije, ki pa v primeru, ko vrtov ne primanjkuje, niti niso potrebni. Za razširitev ponudbe se je občina že obrnila k zasebnikom in jih povabila k oddaji in urejanju vrtičkov po

enakih pravilih, kot veljajo za občinska območja.

Pri urejanju in imenovanju območij so se v Slovenj Gradcu zgledovali po mariborskem skupnostnem vrtu v Borovi vasi. Vsa območja so razglasili za skupnostne vrtove. Danes ugotavljajo, da se uporabniki vrtov med sabo vse bolj povezujejo in organizirano sodelujejo tudi s predstavniki četrtnih skupnosti in občine. Predstavnika vrtičkarjev sta tudi člana mestne komisije.

Slovenjgraški skupnostni vrtički predstavljajo primer delovanja občine, ki se zaveda svoje vloge pri urejanju pogojev za razvoj urbanega vrtičkarstva. Način, na katerega je občina odstranila vrtičke z neprimernih lokacij in poskrbela za nove ureditve, je skupaj z imenovanjem komisije in koordinatorja primer dobre

prakse spopadanja z razmerami v prostoru in s potrebami prebivalcev. Čeprav sta bila urejenost in podoba vrtičkarstva ključna vzvoda za občinsko ureditev novih skupnostnih vrtov, je tako občina vzpostavila tudi aktivne oblike sodelovanja z vrtičkarji in zainteresiranimi meščani. Skupnostni urbani vrtovi v Slovenj Gradcu so zato kljub temu, da so oblikovno in organizacijsko precej natančno določeni in urejeni s strani občine, tudi dobra osnova za to, da se na njih oblikuje aktivna skupnost. Pomembno je, da so v občini vzpostavili pogoje za sodelovanje, da deluje pretok pričakovanj in zamisli od vrtičkarjev do občine in obratno. Dobrodošlo pa bi bilo, če bi občina vrtičkarje bolj vključila v urejanje skupnih površin. Obveznost skupnega dela prispeva k oblikovanju skupnosti. ✕

Foto: Maja Simoneti

Od skupnostnih praks k javnim politikam Priporočila za skupnostne prakse v urejanju prostora

Želimo, da bi skupnostne prakse postale običajne in čim lažje, saj verjamemo v njihove pozitivne učinke na družbo in urejanje prostora. Zato še posebej želimo, da bi postale tesneje povezane z javnimi politikami na področju urejanja prostora. Na osnovi izkušenj predstavljenih praks in analize izbranih občin smo zato pripravili niz priporočil za obe skupini, za pobude in uporabnike na eni ter za občine na drugi strani.

Priporočila uporabnikom

Organiziranost in notranja komunikacija

- Organizirajte se. Povežite se z obstoječimi pobudami ali s somišljeniki s sorodnimi idejami in podobnimi oziroma komplementarnimi potrebami po rabi prostora.
- Začnite z majhnimi koraki. Po prvih manjših, otipljivih uspehih je lažje začeti kompleksnejše, dolgotrajnejše korake, ker smo se sebi/lastnikom/občini/javnosti že dokazali.
- Omogočajte odprt in vključujoč odnos do vseh javnosti. Ustvarite čim bolj odprt prostor sodelovanja, kjer se lahko posamezniki in organizacije sproščeno povezujejo in vključujejo.
- Vzpostavite učinkovito notranjo in delovno komunikacijo. Izkoristite brezplačne in preproste možnosti sodobnih medijev, kot so dopisni sezname MailChimp, platforma za oblikovanje spletnih strani in pisanje blogov Wordpress ter družbeni omrežji Facebook in Twitter. Vsaj občasno pa naj se celotna skupnost sestane tudi v živo in se pogovori o aktualnih temah ter demokratično sprejme potrebne odločitve.
- Ne pritiskajte z rešitvami, ne pospešujte odločanja, kadar ni smiselno. Skupna raba prostora ali koordiniranje številčne skupine ljudi je proces, ki zahteva čas. Skupnost nastaja počasi in se tudi spreminja.

Delovanje in upravljanje

- Zavedajte se, da sta ustanovitev in upravljanje skupnostnih praks zahtevna naloga, ki lahko postane ena izmed osrednjih točk vašega življenja. Ne podcenjujte angažmaja, ki ga predstavlja ustanovitev in upravljanje skupnostne prakse.
- Naučite se dela s prostovoljci in pričakujte, da boste tudi sami veliko delali in da bo delo tudi fizično in umazano.
- Skupaj oblikujte enostavna pravila o souporabi in soupravljanju prostora. Pravila v teku časa prilagajajte na osnovi pridobljenih izkušenj. Bolje se obnesejo splošne usmeritve kot natančna pravila.
- Enostavnost delovanja in neformalnost pripomorejo k temu, da lahko uporabniki postanejo aktivni soustvarjalci projekta in omogočijo njegov razvoj.
- Zastavite si jasne cilje. Bodite potrpežljivi in vztrajni. Zadano nalogo vedno poskusite pripeljati do konca.

Odnos z lastnikom

- S pomočjo zemljiške knjige in informacij na terenu poiščite lastnika in sklenite z njim dogovor o rabi prostora. Skupaj preverite pogoje namenske rabe tudi na občini.
- Pri dogovoru oziroma v pogodbi zagotovite, poleg določitve predmeta rabe in trajanja rabe, pošteno in jasno opredelitev namen pogodbenih strank in dejanskega stanja (stanje prostora, kakšne dejavnosti bo uporabnik izvajal v prostoru), potencialnih nevarnosti, ki izhajajo iz prostora in je uporabnik z njimi seznanjen, kroga oseb, ki bo prostor uporabljal, ter medsebojnih pravic in odgovornosti (tudi za morebitno škodo). Dobro je, če pogodbo pred podpisom pogleda izkušen pravnik.

Financiranje

- Ni nujno, da je finančna konstrukcija povsem zaprta že na začetku. Pogosto za zagon tovrstnih pobud niso potrebna velika finančna sredstva, temveč sta bistvena energija in zanos ljudi, skupnosti, ki pobudo razvijajo.
- Pomanjkanje denarnih sredstev se lahko v veliki meri nadomesti z delom in majhnimi lastnimi prispevki.
- Pomemben vir sredstev so lahko sponzorstva, zlasti v materialu, pa tudi množično financiranje s strani somišljenikov in lokalne skupnosti.
- Potrebo po materialnih stroških zmanjšajte na minimum (npr. s ponovno uporabo). Razpoložljiva sredstva uporabite za družabne dogodke, ki prispevajo k razvoju nove skupnosti.
- Poskrbite za različne vire sredstev. Finančna odvisnost od enega samega vira poveča tveganost delovanja in ni najbolj priporočljiva. Neodvisnost in dolgoročnost delovanja zagotavlja raznolikost finančnih virov.

Javno komuniciranje

- Javno komunicirajte o aktivnostih v vašem prostoru (info tabla, plakati, spletno mesto, spletna družbena omrežja ipd.) in organizirajte vsaj občasne javne dogodke, četudi prostor ni mišljen kot prireditveni prostor.
- Medijska in spletna prisotnost sta pomembni za prepoznavnost in širjenje pobude.
- Vpetost vaše dejavnosti v širši lokalni prostor je pomembna, saj s tem pozitivno

vplivate na pestrost življenja v soseski in širite podporno skupnost.

- Sodelovanje z drugimi skupnostmi je izrazito pomembno za razvoj vseh vrst skupnostnih praks. Poskrbite za občasno organizacijo dneva odprtih vrat oz. kakšno prireditve ter tja poleg predstavnikov javnih institucij, lastnikov in medijev povabite tudi sosesde in sokrajane, da se bo z vašim delom seznanila širša lokalna skupnost.
- Kot javne dogodke lahko organizirate akcije čiščenja in urejanja prostora ter njegove okolice in preko njih komunicirate svoje načrte in širite svojo podporno skupnost.
- Prizadevajte si za možnost institucionalne podpore skupnostnim praksam.

Ureditvev prostora

- Nekateri prostori zaživijo že, če iz njih odstranite moteče elemente. Preveč določen prostor dopušča le eno rabo, prazen prostor dopušča množico različnih rab.
- Prostor naj bo prilagodljiv, oprema naj bo enostavna in premična, da povečamo možnosti različnih rab. Ljudje si radi sami opremijo in naredijo funkcionalen prostor, o skupnih prostorih odločate skupaj in se pri tem posvetujete s kom, ki ima z urejanjem izkušnje oz. ima zato primerno znanje (arhitekti, oblikovalci ...).
- Vsaka dejavnost ne sodi v vsak prostor.

Priporočila občinam

Aktivna podpora

- Aktivno podpirajte različne skupnostne prakse, prispevajte informacije o prostoru, spremljajte stanje na terenu in oblikujte podpirne ukrepe s področja prostorskega načrtovanja in drugih področij.
- Posredujte med lastniki in uporabniki, imenujte odgovorno osebo za koordinacijo dejavnosti in poskrbite, da bodo informacije o stanju in možnostih za zagon novih skupnostnih praks javno dostopne, da bo odgovorna oseba na razpolago na terenu in v pisarni.
- Poskrbite za redno informiranje javnosti o razvoju skupnostnih praks.
- Zagotovite sredstva za zagon novih skupnostnih praks.

Razvojno načrtovanje

- Sprejmite razvojni program občine, s katerim boste določili razvojne prioritete občine in skladno z njimi strategijo ravnanja z nepremičninami, ki bi sledila strateškim usmeritvam občine.
- V prostorskem načrtu in povezanih predpisih določite območja, trajno namenjena skupnostnim praksam in optimizirajte odločanje o možnostih za začasno rabo.
- Načrtujte in urejajte območja – trajna in začasna – z neposrednim vključevanjem zainteresiranih prebivalcev. Pogoje urejanja določite dogovorno in jih prilagodite lokaciji, nekatera ureditvena in vzdrževalna dela prepustite uporabnikom.
- Spodbujajte organizirano in skupnostno delovanje in upravljanje.
- Podpirajte razvoj pilotnih projektov posameznih skupnostnih praks, kakršne so npr. stanovanjske kooperative in skupnostni vrtovi. Učinki programov, ki orjejo ledino na več področjih, upravičujejo javno finančno podporo.

Urejene evidence

- Uredite javno dostopno evidenco svojih nepremičnin, tako zaprtih prostorov kot zemljišč. Aktivno spremljajte tudi stanje praznih in/ali degradiranih nepremičnin v lasti drugih lastnikov in posredujte pri njihovi vključitvi v nove rabe.
- Sodelujte s stečajnimi upravitelji in jih spodbujajte k oddaji/posredovanju nepremičnin v stečaju v začasno rabo.

Gospodarno ravnanje in zmanjševanje tveganj

- Spoštujte načelo gospodarnosti v najširšem – ne le v ozkem smislu prodajne cene ali najemnine, ker tudi prazna neuporabljena nepremičnina povzroča storške. Določite kriterije gospodarnega ravnanja z nepremičninami, kjer ni glavno merilo cena najema.
- Določite strateške ukrepe za vzpodbuditev opuščanih nepremičnin k oddajanju v začasno rabo (in prenovi) nepremičnin: npr. z odmero nadomestil za uporabo stavbnih zemljišč ali z odmero komunalnih taks; ukrep naj bo na območjih, kjer je občina najbolj zainteresirana za ureditev razmer, določen tako, da bo to pravično tudi do obstoječih urejenih nepremičnin.
- Poskrbite za zavarovanje morebitne odškodninske odgovornosti. Posebno skrbnost posvetite temu ob sklenitvi pogodbe z ustreznimi pogodbenimi določili.